

Гэвч дээрх төсөл нь хорих байгууллагуудын захиргааны сэтгэл санааг тайван бус болгон зовоож байна. Хорих байгууллагуудын дарга нарын Үндэсний холбооны үндэсний нарийн бичгийн дарга, Нанта хотын хорих газрын дарга Борис Тарж тайлбарлахдаа: “Хорих газрыг байгуулах санаачлагыг хувь хүнд зөвшөөрсөн тэрхүү арга зүй нь л биднийг гайхшируулж байна”. Хорих байгууллагуудын алба хаагчдын үйлдвэрчний гол эвлэл /UFAP/ мөн 10 сая еврогоор босох туршилтын энэхүү хорих газрын эсрэг саналаа илэрхийлсэн.

ОХУ-ын Эрүүгийн ял эдлүүлэх Холбооны Албаны “Гэмт хэрэг ба ял шийтгэл” сэтгүүлийн 2013 оны №2 дугаараас ХСИС-ийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургуулийн захирал, хууль зүйн доктор, дэд профессор, хурандаа Н.Гантулга орчуулан бэлтгэв

ХСИС-ийн Шүүхийн гүйцэтгэлийн эрх зүйн тэнхмийн докторант,
ШШГС-ийн шийдвэр процессийн эрхлэгч, хошууч
Б.Алтангэрэл

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛ СУДЛАЛЫН ХӨГЖЛИЙН ЗАРИМ АСУУДАЛ

Нийтлэлийн агуулгын хүрээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалд ямар асуудал хамаарах, хөгжлийн чиг баримжааны талаар авч үзэхийг зорилоо. 2011 оноос хойшхи хугацаанд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн стратеги-тактик судлал зэрэг нэр томьёо гарч ирэн, түүнчлэн тухайн чиглэлийн магистр, доктор, удирдахуйн ухааны сургалтыг Хууль сахиулахын их сургуульд явуулах болсон, их сургуулийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн судлал төвийн бүтцийн нэгжийг бий болгон эрдэм шинжилгээ, судалгаа, сургалтын ажлыг явуулах болсон нь туйлын сайшаалтай ажил болсон гэж үздэг юм. Түүнчлэн тус их сургуульд Цагдаа судлал, Хил судлал, Гамшиг судлал, Шүүх шинжилгээ судлал зэрэг салбаруудаар эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил хийгдэж байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалыг зөвхөн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагааг судлах, тухайн салбар эрх зүйн судлах зүйл мэтээр ойлгох нь учир дутагдалтай юм.

Я.Цэвэл өөрийн бүтээлдээ Судлал гэдэг нэр томьёог Монгол хэлний утга зүйн хувьд шинжлэл, судлагаа; Судлах гэдэг нь 1. хянаж боловсруулах, хянаж шалгах, 2. сураглах,

ажиглах, турших замаар учир шалтгааныг олж мэдэх, сурч судлах гэж тодорхойлсон байна.

Эрх зүй судлалын хувьд академич, доктор, профессор С.Нарангэрэл "Эрх зүйн эх толь бичиг" гэдэг бүтээлдээ Эрх зүй судлал гэдгийг /англи. jurisprudence; legal science; science of law; ор. правоведение/ 1. Хууль зүйн шинжлэх ухаан, хууль зүй судлал; 2. Сургалтын байгууллагын хууль зүйн мэргэжлийн нэр гэж тодорхойлжээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал гэдэг нэгдсэн нэг ойлголт одоогоор хараахан үгүй байна. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал гэдгийг нэр томъёоны болон судлагдахууны хувьд авч үзвэл шүүхээс гаргасан бүх төрлийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагааны хөгжилт, хэрэгжилт, харьцуулалт, чиг хандлагын тухай судалдаг салбар ухаан юм.

Монгол Улсад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал хэзээнээс үүсэлтэй болох, хөгжлийн ямар зам туулсан талаар судлаачид өөрсдийн бүтээлдээ эрх зүйн зохицуулалтын хөгжил талаас нь, тухайн шинжлэх ухааныг судалж ирсэн түүхэн он цагийн дарааллаар нь, Монгол улсад шүүх байгуулагдан шийдвэрээ хэрэгжүүлж ирсэн болон ял шийтгэл ногдуулж ирсэн байдлаар нь зэргээр авч үзсэн байдаг.

Доктор, профессор А.Лхагваа "МУ-ын ШШГЭЗүй" бүтээлдээ 1957-1992 он хүртэл ЗХУ-ын /хуучин нэрээр/ Дотоод явдлын яамны дунд, дээд сургуульд Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагын дунд, дээд мэргэжилтэй, мэргэжсэн хуульчдыг бэлтгэж ирсэн, 1960-аад оны сүүлч үеэс МУИС-ын Хууль зүйн салбар, хуулийн дунд сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөнд "Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн эрх зүй" хичээлийг оруулж

тусгай хөтөлбөрөөр зааж эхэлсэн зэрэг нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүйн шинжлэх ухаан хөгжих угтвар нөхцөл болсон гэж салбарын эрдэмтэд үзжээ гэж бичсэн байна.³

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал гэдгийг тодорхойлохын тулд тухайн салбарын судлагдахууны хамрах хүрээний талаар нарийвчлан авч үзэх нь зүйтэй юм. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалд дараахь асуудал хамаарч болох юм гэж үзлээ. Үүнд:

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн бодлого судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд холбоотой эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилт судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн уламжлал судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тогтолцоо судлал

-Ялын бодлого, хэрэгжилт судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд дахь гэмт явдал судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд оролцох төр, олон нийт, иргэдийн оролцоо, хамтын ажиллагаа судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн удирдлагын үйл ажиллагаа судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн хүний нөөцийн үйл ажиллагаа судлал

2. Ял эдлүүлэх ажиллагаа судлал

-Ялын төрөл, түүний хэрэгжилт судлал

-Ял эдлүүлэх менежмент, төлөвлөлт судлал

-Ял эдлэгсдийн дунд явуулах нийгэмшүүлэх ажил судлал

³ А.Лхагва "Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй" УБ. 2012 он. 97 дахь тал

-Гэмт хэрэгтэн бие хүн /ялтан/ судлал

3. Иргэний болон Захиргааны шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа судлал

-Иргэний шийдвэр гүйцэтгэл судлал

-Захиргааны шийдвэр гүйцэтгэл судлал

4. Албадлагын арга хэмжээний гүйцэтгэл судлал

-Эмнэлэгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ судлал

-Хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ судлал

-Хянан харгалзах үйл ажиллагаа судлал

5. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үеийн аюулгүй байдал судлал

-Аюулгүй байдлын техник хэрэгсэл, барилга байгууламж судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд ашиглах техник, хүч хэрэгсэл, галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл судлал

-Ял эдлэгсдэд тавих хяналтын тогтолцоо судлал

-Хорих байгууллагын аюулгүй байдал судлал

6. Гадаад орны шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн харьцуулсан судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн чиглэлээрхи Олон улсын эрх зүйн эх сурвалж судлал

-Эрх зүйн бүл дэх Монгол Улсын шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаа судлал

-Дэлхийн улс орнуудын шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал

7. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны тактик судлал

-Нийгмийн хямралт байдлын үеийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тактик судлал

-Байгалын хямралт байдлын үеийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тактик судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаанд бий болсон хямралт байдлын үеийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тактик судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаан дахь оргосон этгээд, эд хөрөнгийг эрэн сурвалжлах тактик судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн тагнах үйл ажиллагааны тактик судлал

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаан дахь гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх тактик судлал

Дээрхи бүлэг асуудлууд нь судлаачын зүгээс хийсэн хуваарилалт бөгөөд нарийвчлан судлахыг та бүхний өмнө нээлттэй орхиж байгаа юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын судалгааны арга зүйн зарим асуудал

Судалгааны арга /метод-methodos- шинжилгээ, судалгаа, зам гэсэн утгатай грек үг/ нь тодорхой тохиолдол бүрт хэрэглэж буй арга барил, бодит байдлыг онол, практикийн хувьд эзэмших үйл ажиллагаа юм. Судалгааны арга нь шинжлэх ухааны танин мэдэхүйн зам, арга хэрэгсэл болдог. Судалгаа, шинжилгээний аргуудыг философи аргууд, ерөнхий шинжлэх ухааны аргууд, тодорхой шинжлэх ухааны аргууд, судлагдахуун нэг бүрийн аргууд гэж ангилдаг.⁴

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын салбар хэсгийг судалж буй судлаач нь тохирох аргуудыг сонгож тохируулан, өмнөө тавьсан зорилгоо хэрэгжүүлэхийн тулд судалгааны ажлын аргыг өргөнөөр эзэмшин,

⁴ Ш.Паламдорж, Н.Жалбажав "Судлахуйн үндэс" УБ 2009он. 12 дахь тал

тухайн аргын дараалал, горим, технологийг баримталж ажиллах нь зүйтэй юм.

Хууль зүйн шинжлэх ухаанд дараах 3 арга зүйг түгээмэл хэрэглэдэг. Үүнд:

1. Норматив буюу прескриптив
2. Экспликатив буюу дескриптив
3. Харьцуулалт

Норматив арга зүй нь байх ёстой зүйл, хэм хэмжээг чухалчилдаг бөгөөд дараах зарчмуудыг баримталдаг.

1. Метафизик зарчим;
2. Түүхчлэх зарчим;
3. Логикийн зарчим.

Метафизик зарчим нь хүний эрх, эрх чөлөөний ойлголт дан ганц философийн категори, хийсвэр санаа төдий биш энэ нь хэм хэмжээнд суурилах ёстой гэсэн үндэслэлийг чухалчилдаг.

Логикийн зарчим нь хуулийн зүйл, заалт, үзэл баримтлалыг тайлбарлахдаа өөрийн хувийн үзэл бодлоос ангид байдлаар гагцхүү үндсэн хэм хэмжээний агуулгаар тайлбарлахыг гол зорилгоо болгодог.

Дескриптив арга зүй нь дараах зарчмуудыг баримталдаг.

1. Нөхцөл байдлыг шинжлэх зарчим;
2. Онтологийн зарчим;
3. Арга зүйн зарчим.

Нөхцөл байдлыг шинжлэх зарчим нь тухайн цаг үеийн бодит байдлыг судалсны үндсэн дээр үнэлэлт дүгнэлт өгөхөд оршино. Жишээ нь:

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагаанд өгөх иргэдийн сэтгэл ханамжийн баталгаа ямар үзүүлэлттэй байна вэ?

2. Хорих ял эдлүүлэх төрөл, дэглэмийн ялгаа?

3. Одоогоор шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагааг зохицуулсан нийт

хэдэн хууль, хуульчилсан акт хүчин төгөлдөр үйлчилж байна ээ? гэх мэт... зэргээр тодорхой арга, арга зүйг судлаачид ашиглах хэрэгтэй юм.

Харьцуулалтын арга зүй нь танин мэдэхүй болон дэвшүүлсэн асуудлыг шийдвэрлэсэн ололт дээр тулгуурлаж байдаг.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох чиглэлээр судалгаа хийж буй албан хаагч, судлаачид хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох чиглэлээр судалгааны ажлыг түлхүү хийж буй нь сайшаалтай хэдий ч үндсэн суурь асуудал болох ялын бодлого, зорилго, үзэл баримтлалыг ажилдаа тодорхойлохгүй дутуу орхих асуудал багагүй гарч байна. Жишээ нь: Хорих ангийн харуул хамгаалалтын эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох чиглэлээр судалгаа хийж буй судлаачид зөвхөн хорих ангийн харуул хамгаалалтыг зохион байгуулж буй онцлог, техник хэрэгслийг сайжруулах чиглэлээр судалгаа хийн, ялын зорилгыг хангахад харуул хамгаалалтын учир холбогдол, хорих байгууллагад үйлдэгдэж буй гэмт явдалтай тэмцэхэд харуул хамгаалалтын гүйцэтгэх үүрэг, эцсийн үр дүнд харуул хамгаалалтын цаашдын чиг хандлагыг тодорхойлсон, онол, практикийн асуудлыг бүрэн шийдвэрлэсэн дорвитой судалгааны ажил хийх тал дээр учир дутагдалтай байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын хөгжлийн чиг хандлагыг эерэгээр тодорхойлох хүрээнд доорхи саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

а/ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалыг бүх талаас нь хөгжүүлэхэд их

*Хууль сахиулахын их
сургуулийн Удирдлагын
сургуулийн сонсогч, хоцрууч
Ч.Цэнгэлбаяр*

ХОРИХ БАЙГУУЛЛАГЫН АЛБАН ХААГЧДЫН СУРГАЛТ, АНХААРАХ АСУУДАЛ

Энэхүү өгүүлэл агуулгын хувьд хоёр үндсэн хэсгээс бүрдэнэ. Үүнд

Нэгд: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад өнөөдөр зохион явуулж буй сургалтын бодлого, үр дүнгийн талаар

Хоёрт: Дээрхи сургалтын үр дүнг дээшлүүлэхэд чиглэсэн санал бодлоо та бүхэнтэй хуваалцахыг зорьлоо.

Хорих байгууллагад зохион явуулж буй сургалтын бодлого, үр дүнгийн талаар

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь урьдын хорих ял шийтгэлийг эдлүүлэх чиг үүрэг хүлээж байсан цаг үе өнгөрч, шүүхээс гарсан бүхий л төрлийн шийдвэрийг гүйцэтгэдэг Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг болон өргөжиж үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Тус байгууллагын хуулиар хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлэх, эрүүгийн иргэний болон захиргааны хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийдвэрийг хуулийн хүрээнд хэрэгжүүлэх онцгой бөгөөд нэн чухал ажилд 2012 оны 12 сарын байдлаар 2700 гаруй албан хаагч ажиллаж байгаагаас доктор- 0.12 хувь, магистр- 3.8 хувь, бакалавр- 36.6 хувь, дипломын дээд- 7 хувь, тусгай дунд- 12.9 хувь, бүрэн дүнд- 34 хувь, бүрэн бүс

дүнд боловсролтой- 5 хувийн боловсролтой албан хаагчид байна

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагааны зорилт, чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд өндөр боловсрол, мэдлэгтэй, мэргэжлийн ур чадвар сайтай, төрийн үйлчилгээний стандартыг бүрэн хангасан чадварлаг боловсон хүчинтэй байх нь тус байгууллагын "үйл ажиллагааны чадавхи сайтай төрийн байгууллага байх" гэдэг алсын хараанд нийцэж байгаа юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын албан хаагчдад дараах нийтлэг болон тусгай шаардлага тавигддаг. Нийтлэг шаардлагад:

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажиллахыг сайн дураар хүссэн, 18 насанд хүрсэн, Монгол Улсын иргэн;

Ял шийтгэл эдэлж байгаагүй;

Офицерын албан тушаалд 35 ба түүнээс доош насны, ахлагчийн бүрэлдэхүүнд 30 хүртэлх насны иргэн;

Онцлог шаардлагатай төрөл мэргэжлийн албанд шалгаруулан авахдаа эрэгтэй 45 нас, эмэгтэй 40 наснаас дээшгүй;

Монгол Улсын Төрийн албаны зөвлөлөөс баталсан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажилд орох иргэнээс мэргэшлийн шалгалт авах болзол, журмын дагуу зохих сургалтанд хамрагдаж, шалгалт өгч тэнцсэн байна.

Тусгай шаардлагад:

1. Эрүүл мэнд, бие бялдрын шаардлага:

1.1. Эрүүл мэндийн байдлыг зөвхөн Төрийн тусгай албан хаагчдын нэгдсэн эмнэлгийн нарийн мэргэжлийн эмч нарын үзлэгт оруулж цэргийн албанд тэнцсэн тухай дүгнэлттэй байх;

1.2. Бие бялдрын зөв хөгжилтэй, 170 см-ээс доошгүй өндөртэй

эрэгтэй, 160 см-ээс доошгүй өндөртэй эмэгтэй иргэн;

1.3. Нүүрний хэлбэр төрх болон бие эрхтэний илэрхий өөрчлөлт, гэмтэл согоггүй;

1.4. Биеийн ил гарах хэсэгт шивээсгүй, чих цоолоогүй /эрэгтэй/ байх;

1.5. Монгол улсын Ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний Ерөнхий командлагчийн 2007 оны Е/21 дүгээр албан даалгавраар батлагдсан цэргийн албан хаагчийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийн нормативийг хангасан байх;

2. Боловсрол, мэргэжлийн шаардлага нь:

2.1. Офицерийн албан тушаалд Цагдаагийн академи буюу бусад их дээд сургууль төгсөж бакалавр, түүнээс дээш түвшний боловсрол эзэмшсэн, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын мэргэжлийн сургалтанд хамрагдаж гэрчилгээ авсан;

2.2. Ахлагчийн бүрэлдэхүүнд бүрэн дунд, түүнээс дээш түвшний боловсролтой, тухайн ажлын байрны шаардлага хангасан мэргэжил, сургалтанд хамрагдаж төгссөн;

2.3. Тасгийн дарга, түүнээс дээш албан тушаалд магистр ба эрдмийн зэрэг цолтой, удирдах ажлын мэдлэг чадвар, дадлага, туршлагатай, төрийн байгууллагад 5-аас доошгүй жил ажилласан;

3. Ёс зүйн хувьд тавигдах шаардлага:

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажилд орох иргэн нь төрийн хууль, ёс зүйн хэм хэмжээг чанд сахиж, хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэн дээдэлж, өргөсөн тангарагтаа үнэнч байх. Үүнд:

3.1. Хүнлэг, шударга;

3.2. Зан суртахууны доголдолгүй;

3.3. Төрийн байгууллага, албан хаагчийн нэр хүндийг эрхэмлэн дээдэлж явах чадвартай;

3.4. Согтууруулах ундаа болон бусад төрлийн мансуурах, донтох бодис хэрэглэх зуршилгүй;

3.5. Өөрөө болон гэр бүлийн гишүүн нь өр төлбөргүй;

3.6. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад үүрэг гүйцэтгэхтэй холбогдуулан байгууллага, иргэдээс шан харамж авахгүй, байгууллага, хувь хүний нууцыг хадгалах;

3.7. Ар гэрийн хувьд алба хэвийн хаах боломжтой;

3.8. Улс төрийн үйл ажиллагаа явуулдаг нам болон төрийн бус байгууллагын гишүүнчлэлгүй, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаа гардан хөтөлдөггүй, тэдгээрийн төлөөлөн удирдах зөвлөлийн дарга, гишүүн бус байх зэрэг болно.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2009 оны 06 дугаар сарын 26-ны өдрийн А/65 тоот тушаалаар 2009-2019 оны хооронд Шүүхийн шийдвэр байгууллагын мэргэжлийн боловсон хүчнийг бэлтгэх, давтан сургах сургалтын хөтөлбөрийг батлан үйл ажиллагаандаа мөрдөж эхэлсэн.

Уг сургалтын зорилгыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад мэргэжлийн чадварлаг боловсон хүчнийг бэлтгэх, сургах, давтан сургах, хөрвөх чадварыг эзэмшүүлэхэд чиглэсэн сургалтын цогц бодлого баримтлан хэрэгжүүлэхэд оршиж байна хэмээн тодорхойлсон ба сургалтын тогтолцоо нь

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын мэргэжлийн албанд офицер болон бага тушаалын ахлагч бүрэлдэхүүний томилогдохын өмнөх анхан шатны сургалт:

2. Томилогдсоны дараах мэргэшүүлэх болон давтан сургах сургалт.

Сургалтын хэлбэр нь:

1. Дотоодод явуулах сургалт;
2. Бага бие бүрэлдэхүүний ахлагч бэлтгэх анхан шатны сургалт;
3. Офицерын бүрэлдэхүүнд бэлтгэх анхан шатны сургалт;
4. Бакалаврын болон магистр, докторын боловсролын зэрэг олгох сургалт;
5. Удирдах ажилтан бэлтгэх, давтан сургах сургалт;
6. Мэргэжил олгох болон мэргэжил дээшлүүлэх, давтан сургах сургалт,;
7. Гадаад хэлний мэдлэг олгох сургалт;
8. Олон улсын энхийг сахиулах хүчинд алба хаах цэргийн албан хаагчдыг бэлтгэх сургалт гэсэн хэлбэртэй байна.

Дээр дурдсанчлан нийтлэг болон тусгай шаардлага хангасан ажилтан, албан хаагчдыг бэлтгэх, сургаж, давтан сургах, боловсон хүчний нөөцийг бүрдүүлэх чиглэлээр өнөөгийн байдлаар дор дурдсан бодлого, төлөвлөлтийн арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлж байна. үүнд:

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад томилогдохын өмнөх сургалтанд Монгол Улсын Төрийн албаны тухай хууль, Төрийн албаны зөвлөлийн 39 дүгээр тогтоолоор батлагдсан "Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажилд орох иргэнээс мэргэшлийн шалгалт авах болзол, журам"-д заасан шаардлагыг хангасан иргэдээс мэргэшлийн шалгалтыг сонгон шалгаруулалт хэлбэрээр авч анхан шатны сургалтыг зохион байгуулж явуулж ирсэн. Сургалтанд хууль эрх зүйн анхан шатны болон цэргийн хэргийн, бие бялдын мэдлэг олгох чиглэлээр бакалаврын болон түүнээс дээш боловсролтой иргэдэд 50 цаг, ахлагчийн бүрэлдэхүүнд орж ажиллахыг

хүссэн бүрэн дунд боловсролтой иргэдэд 70 цагийн хичээл сургалтыг 14 хоногийн хугацаатайгаар зохион явуулахаар хичээлийн цаг сэдвийн хөтөлбөрийг боловсруулан ШШГЕГ-ын даргын тушаалаар батлуулан хэрэгжүүлж байна.

2. Өнгөрсөн 2012 онд тус байгууллагад ажилд шинээр орох иргэдийн томилогдохын өмнөх сургалтыг хууль, эрх зүйн тойм болон байгууллагын үйл ажиллагаанд холбогдох хууль тогтоомж, цэргийн дүрэм, албаны бэлтгэл гэсэн чиглэлээр батлагдсан хөтөлбөрийн дагуу 4 удаа зохион байгуулж, дээрхи сургалтанд нийт 719 иргэн хамрагдсанаас, сургалтанд хамрагдсан иргэдээс эрх зүйн болон цэргийн анхан шатны мэдлэг, бие бялдын түвшин, ярилцлагын хэлбэрээр шалгалт авснаас 310 иргэн тэнцэж, ШШГЕГ-ын даргын тушаалаар төв, орон нутаг дахь хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албадад зохих албан тушаалд томилогдон ажилласан байна.

3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын тушаалаар нийт хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албадын хэмжээнд хууль эрх зүй, цэргийн хэргийн мэдлэг, бие бялдар, харилцах урлаг, компьютер, албан хэрэг хөтлөлт зэрэг багц сэдвийн хүрээнд ажиллаж буй нийт ажилтан, албан хаагчдад жил бүрийн 12 дугаар сарын 15-наас дараа оны 5 дугаар сарын 1-ний хооронд албаны сургалтыг зохион байгуулж явуулдаг. Сургалтыг ерөнхий газрын даргын баталсан сургалтын төлөвлөгөөний дагуу хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албад өөрсдийн онцлогт тохируулан сургалтыг явуулж ирсэн.

4. Албаны хэмжээнд дээрхи сургалтыг явуулахаас гадна ХСИС-д Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ажил-эрх зүй мэргэжлээр өдөр, эчнээ ангид, бусад

иргэний сургуулиудад эмч, эдийн засагч, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч зэргээр нарийн мэргэжлээр суралцуулан ажлын байраар хангаж байна.

5. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албадад ажиллаж буй албан хаагчдын дунд төрөл мэргэжлээр давтан сургалт зохион байгуулан ажилладаг тухайлбал: төлөөлөгч, ээлжийн дарга, нийгмийн ажилтан, шийдвэр гүйцэтгэгч, харуул хамгаалалтын бие бүрэлдэхүүний зэргээр тодорхой сургалтыг бүсчилсэн болон төвлөрсөн хэлбэрээр зохион байгуулан мэргэжил мэдлэгийг нь дээшлүүлэн ажиллаж ирсэн байна.

6. Мөн тус байгууллагын зүгээс гадаад хамтын ажиллагааны хүрээнд мэргэшүүлэх болон туршлага солилцох сургалтыг Оросын Холбооны Улс болон бусад улсуудад албан хаагчдаа сургаж бэлтгэж байна.

Хорих байгууллагын алба хаагчдын сургалтын үр дүнг дээшлүүлэх нь

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын боловсон хүчнийг сургаж бэлтгэх, давтан сургах ажиллагаанд ХСИС ихээхэн чухал үүрэг гүйцэтгэж ирсэн ба өнөөдөр ч гүйцэтгэж байна. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын сургалтын стратеги хөтөлбөрт тус байгууллагын сургалтын талаархи хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлохдоо:

а/ Сургалтын хэрэгцээг байгууллагын удирдлага болон албан хаагч хамтран тодорхойлж хэрэгжүүлдэг болно.

б/ үйл ажиллагааны чадавхи сайтай анги, алба байгууллага бий болно.

в/ Хэрэгцээтэй мэдлэг боловсрол, мэргэжлийн өндөр ур чадвар бүхий албан хаагчдаар хангагдсан байна.

г/ Төрийн албан хаагчдын байнга сурч боловсрох боломж нэмэгдэж тэдний манлайлал, үйл ажиллагааны оролцооны түвшин нэмэгдэнэ гэж тодорхойлсон.

Хэдийгээр дээр дурьдсанчилан албан хаагчдыг томилогдохын өмнөхөөс эхлэн төрөл мэргэжил, албан тушаал бүр дээр мэргэшүүлэх, давтан сургалт гэх мэт олон хэлбэр төрлийн сургалтыг явуулж байгаа боловч дараах дутагдалтай тал байна. Үүнд:

1. Томилогдохоос өмнөх сургалтанд: сургалтын хугацаа 14 хоног байдгаас суралцагч нар нь байгууллагын үйл ажиллагаа, онцлог, мөрдөгдөж байгаа хууль эрх зүйн актыг бүрэн мэддэггүй төгсч, алдаа дутгадал гаргах, айж шантрах зэрэг байдлаас болж ажил албаа орхих нь их байдаг.

2. Хорих анги, албанд явагдах сургалт нь: хэдийгээр ШШГЕГ-ын даргын баталсан цаг сэдвийн хүрээнд хичээл сургалтыг тухайн хорих анги албанд ажиллаж байгаа тодорхой албан тушаалтангууд, шинээр төгсөж офицерууд, олон жил ажиллаж байгаа туршлага бүхий албан офицерууд заадаг. Энэ тухайн албан хаагчийн мэдлэг, бусдад хичээл заах чадвар, албан хаагч нарын хүлээж авах хандлага зэргээс шалтгаалан үр дүн муу байдаг.

3. Мэргэшүүлэх болон давтан сургалтанд: Хэдийгээр тухайн төрөл мэргэжлийн багш нарыг гаднаас урьж, хөрөнгө мөнгө зарж, мэргэшүүлэх болон давтан сургалтыг тухайн мэргэжлийн нийт албан хаагчдад ордог боловч мөн л байгууллагын онцлог, төрөл дэглэмийн ялгаанаас болж сургалт үр дүнгүй, хөрөнгө зарсан сургалт болох дутагдал байдаг.

4. Бакалаврын боловсролын зэрэг олгох сургалтанд; сурч байх хугацаанд хорих анги албанд хийх дадлагын ажлыг биечлэн хийдэггүй, хугацаа бага, төгсөгчдийн онолын болон практик үйл ажиллагааг гардан гүйцэтгэх чадвар төдийлөн шаардлагын түвшинд хүрэхгүй байна.

Иймд сургалтын үйл ажиллагааг сайжруулах, албан хаагчдын мэдлэг боловсрол, ур чадварыг дээшлүүлэх хүрээнд дараах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэсэн саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

Томилогдохоос өмнөх сургалтын 14 хоногийн хугацааг 6 сарын хугацаатай болгож онол-практик-онол хосолсон сургалт болгон зохион байгуулж чанарыг сайжруулах.

Хорих байгууллагын албан хаагчдын төрөл мэргэжлийн давтан сургалтын чанарыг сайжруулах, сургалтыг орчин үеийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн хэлбэрээр зохион байгуулах, албан хаагчдын сургалтын үйл ажиллагаанд бусад хууль хяналтын болон их, дээд сургуулийн эрдэмтэд, багш нарыг өргөнөөр татан оруулах чиглэлээр томоохон ажлыг шат дараалалтайгаар хийх хэрэгтэй байна.

Хорих байгууллагын үйл ажиллагаа, эрх зүйн зохицуулалт, олон улсын стандарт жишигт хүргэх зорилго тавин ажиллаж буй өнөө үед Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын албан хаагчдын сургах үйлсд гадаад сургалтыг өргөнөөр ашиглах хэрэгтэй бөгөөд боловсон хүчний томилгоо, тогтвор суурьшил, нийгмийн баталгаанд анхаарч ажиллах.

Гадаад орнуудын хорих байгууллагын эрх зүйн зохицуулалт, үйл ажиллагааны талаарх өргөн мэдээллийг тухайн оронд нь очиж судалхаас гадна эрдэмтэн багш,

судлаач нар дээрхи асуудлыг судалгаа шинжилгээний ажлынхаа хүрээнд судлан ном гарын авлагадаа тусгаж нийтийн хүртээл болгох нь чухал юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх болон тогтоол гүйцэтгэх ажиллагаанд хамааралтай тодорхой ажиллагааг гүйцэтгэх мэргэжлийн ур чадвар эзэмшүүлэхэд онцгой анхаарч ажиллах шаардлагтай.

Цаашид Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, ХСИС-ын хамтын ажиллагааны талаарх зөв оновчтой хөтөлбөр боловсруулан, хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах зүйтэй гэж үзэж байна.

Анхаарал тавьсан та бүхэнд баярлалаа.

*Батлан хамгаатахын их
сургуулийн Удирдлагын
академийн сонсогч,
ахмад П. Ууганбаяр*

ХОРИХ БАЙГУУЛЛАГАД БИЙ БОЛСОН БАЙГАЛИЙН ГАМШИГ, АЮУЛТ ҮЗЭГДЛИЙН ҮЕД АЖИЛЛАХ АЖИЛЛАГААНЫ ЗАРИМ АСУУДАЛ

“Эх орныхоо тусгаар тогтнолыг батлан хамгаалж, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журмыг хангах нь төрийн үүрэг”⁷ байхыг Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан байдаг. Төр нийгмийн амьдралын хэвийн дэг журмыг хуулийн хүрээнд ердийн нөхцөлөөр хангахад чиглэсэн зохицуулалтыг Үндсэн хуульд нийцүүлэн гаргасан бусад хууль, эрх зүйн актаар хийж байдаг ч нийгэмд тохиолдож болзошгүй онцгой нөхцөл байдлыг “... улсын нийт нутаг дэвсгэрт буюу зарим хэсэгт нь онц болон дайны байдал зарлах, ...”⁸ замаар хийхийг үндсэн хуулиар зохицуулсан байдаг. Энэ нь “... хүн амын амь нас, эрүүл мэнд, аж амьдрал, нийтийн аюулгүй байдалд шууд аюул учруулсан буюу учруулахуйц байгалийн гамшиг, гэнэтийн бусад аюул тохиолдсон; Үндсэн хуулийн дэг журам, нийгмийн хууль ёсны тогтолцоо оршин тогтноход заналхийлсэн аливаа байгууллага, бүлэг хүний зохион байгуулалт бүхий хүч хэрэглэсэн хууль бус үйл ажиллагааны улмаас үүссэн нийтийн эмх замбараагүй байдлыг төрийн байгууллага эрх хэмжээнийхээ дотор ердийн

арга хэрэгслээр тохинуулах боломжгүй болсон”⁹ тохиолдлууд юм.

Монгол Улсын Засгийн газар нь хуулийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулагчийн хувьд “... нийгмийн хэв журмыг бэхжүүлэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх”¹⁰ үүргийнхээ хүрээнд нийгмийн дэг журмыг сахиулах, түүнийг зөрчигчдөд хариуцлага хүлээлгэх асуудлыг шүүхээр шийдвэрлүүлж, нийгмээс тусгаарладаг. Ингэхдээ шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх, шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэгч байгууллагын хувьд нийгмийн аюулгүй байдлыг хангахдаа өөрт хуулиар олгогдсон эрх хэмжээний дотор олон төрлийн үйл ажиллагаагаа явуулдаг.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь хуулиар олгогдсон эрх хэмжээ, чиг үүргийнхээ хүрээнд “...ялтны аюулгүй байдлыг хангаж, тэдний дунд хууль ёс, дэг журмыг сахиулах, ялтнаас нийгэм, иргэдэд хохирол учруулахаас урьдчилан сэргийлэх...”¹¹ чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг. Энэ чиг үүрэг нь хорих байгууллагын үйл ажиллагаа явуулахад зайлшгүй хийж гүйцэтгэх үндсэн үүрэг юм.

Энэ үүргийн хүрээнд хорих байгууллага нь ялтны аюулгүй байдлыг хангах, ялтнаас нийгэм, ард иргэдэд хохирол учруулахаас урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд үүсч болзошгүй нөхцөл байдлын нэг хэсэг нь хорих байгууллагад учирч болзошгүй байгалийн гамшиг, аюулт үзэгдэл юм. Тиймээс би энэ судалгааны ажлынхаа хүрээнд хорих байгууллагад үүсч болзошгүй байгалийн аюулт үзэгдэл, түүнээс урьдчилан

⁹ Монгол Улсын Үндсэн хууль. Хорин тавдугаар зүйл. 2. 1,2 заалт.

¹⁰ Монгол Улсын Үндсэн хууль. Гучин наймдугаар зүйл. 2.

7. заалт.

¹¹ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль. Наймдугаар зүйл. 2.2 заалт.

⁷ Монгол Улсын Үндсэн хууль. Арван нэгдүгээр зүйл. 1 заалт.

⁸ Монгол Улсын Үндсэн хууль. Хорин тавдугаар зүйл. 1. 18. заалт.

сэргийлэх, учирсан үеийн ажиллагааны талаар товчхон авч үзье.

“Гамшиг гэж аюулт үзэгдэл, техникийн холбогдолтой осол, алан хядах ажиллагаа, дэлбэрэлтийн улмаас олон хүний эрүүл мэнд, амь нас хохирох, мал, амьтан олноор хорогдох, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчинд улс, орон нутгийн дотоод нөөц боломжоос давсан хохирол учрахыг”¹²-г хэлнэ гэж заажээ.

“Аюулт үзэгдэл гэдэг нь хүчтэй цасан ба шороон шуурга, ган, зуд, үер, газар хөдлөлт, цөлжилт болох, гал түймэр, хүн, мал, амьтны болон ургамалын гоц халдварт өвчин гарах, хортон мэрэгчид тархах зэргийг хэлнэ.”¹³

Манай байгууллага нь өөрийн дотоод журамд байгалийн аюулт үзэгдэлийг дараах байдаар тодорхойлсон байна. “...Хорих ангид бий болсон дараахь нөхцөл байдлыг онцгой учралд тооцно: Гал түймэр, хүчтэй салхи, усны үер зэрэг байгалийн онц үзэгдэл тохиолдсон, эсхүл олон хүнийг хамарсан хордлого, гоц халдварт өвчин гарсан...”¹⁴ гэж тодорхойлсон нь нэр томъёоны хувьд оновчтой бус юм.

Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн тодорхойлолт, урьд нь баримталж ирсэн ангилал, гадаадын улс орнуудын туршлага, эрдэмтдийн томъёолсон онолын үндэслэлд тулгуурлан аюулт үзэгдлийг доор дурдсанаар ангилан авч үздэг байна.

Нэг. Байгалийн гаралтай гамшиг

1. Агаар мандлын гамшиг:

- Ган
- Зуд

- Цасан ба шороон шуурга
- Гүйрэн
- Үер

2. Геологийн гаралтай гамшиг

- Газар хөдлөлт
- Галт уулын дэлбэрэлт
- Уулын нуруулт
- Хөрсний гулсалт
- Цунами

3. Орчины нөлөө хүний үйл ажиллагаанаас бий болсон гамшиг

- Ой хээрийн түймэр
- Цасан нуранги

Хоёр. Биологийн хүчин зүйлийн гаралтай гамшиг

- Хүн, мал, амьтан, ургамлын гоц аюулт халдварт өвчин
- Хортон мэрэгч шавьжны тархалт
- Халдварт тархалт/хүнс усны бохирдолт/
- Цар тархалт

Гурав. Техник технологийн гаралтай гамшиг

- Тэсрэлт дэлбэрэлт
- Тээврийн хэрэгслийн осол
- Цацраг химийн хордолт

Дөрөв. Экологийн гаралтай гамшиг

- Озоны цоорхой
- Агаарын бохирдол
- Цөлжилт
- Ойн хомсдол

Тав. Хүний буруутай үйл ажиллагаанаас учирсан гамшиг

- Ахуйн болон объектийн түймэр
- Үйлдвэрийн осол

Зургаа. Нийгмийн шалтгаантай гамшиг

- Дотоодын үймээн самуун
- Алан хядах үйл ажиллагаа
- Дайн, тулаан, мөргөлдөөн

¹² Гамшгаас хамгаалах тухай хууль. Дөрөвдүгээр зүйл. 1.2.

¹³ Гамшгаас хамгаалах тухай хууль. Дөрөвдүгээр зүйл. 1.3.

¹⁴ Хорих ангийн харуул хамгаалалтын болон ялтанд хяналт тавих журам. Хоёрдугаар зүйл. 11.3.

Гамшиг аюулт үзэгдлийг гарсан орон зайн байдлаар нь:

► Объектын гамшиг: Тухайн үйлдвэр, үйлчилгээ эрхэлдэг ААН байгууллага, иргэдийн өмч, барилга байгууламж, хадлан, тариалан мал сүрэг бусад зүйлд учрах аюул

► Хэсэгчилсэн буюу хязгаарлагдмал: Тодорхой тойрог суурин газарт гарсан гамшиг, аюулт үзэгдэл /уруйн үер, Хөтөл тосгонд гарсан холер/

Дээрх байгалийн гамшиг, аюулт үзэгдэл нь хорих байгууллагын барилга, байгууламж, объект, албан хаагч, ялтанд хор хохирол учруулахаас гадна сэжигтэн, яллагдагч, ялтны зүгээс тухайн гамшиг, аюулт үзэгдлийг далимдуулан оргох, бусдын бие махбодь, эд хөрөнгөнд хохирол учруулах, бусдыг барьцаанд авах, хорих ангийн бүсэд эмх замбараагүй байдал, үймээн самуун дэгдээх зэрэг хорих ангийн хэвийн үйл ажиллагааг алдагдуулах, улмаар нийгэм ард, иргэдэд ноцтой хор хохирол учруулах магадлалтай байдаг.

Учирч болзошгүй гамшигуудаас хорих байгууллагын үйл ажиллагаанд аль нь ч тохиолдох магадлалтай бөгөөд одоогийн байдлаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас доорх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын хэмжээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2013 оны 02 дугаар сарын 15-ны өдрийн А/41 тоот тушаалаар батлагдсан “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын хэмжээнд хямралт нөхцөл байдал үүссэн үед ажиллах төлөвлөгөө”. Уг төлөвлөгөөнд хямралт нөхцөл байдал үүссэн үеийн удирдлага, зохион байгуулалт, хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, тухайн үеийн тусгай бүлгийн

ажиллагаа, объект болон бусдыг барьцаанд авсан тохиолдолд авах, Хоригдогсод /сэжигтэн, яллагдагч, ялтан/ зэвсэглэн буюу харуул хамгаалалтанд хүч хэрэглэж бүлэглэн оргосон үед авах арга хэмжээ, Үймээн, самуун, эмх замбараагүй байдал үүссэн үед авах арга хэмжээ, Газар хөдлөлтийн гамшигийн үед авах арга хэмжээ, Гал түймэр гарсан үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, Хүн малын гоц халдварт өвчин гарсан үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, Хямралт нөхцөл байдал хяналтаас гарсан үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, бэлэн байдал, сургалт гэсэн ажлуудыг хийж гүйцэтгэх талаар зааж өгсөн байна.

2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх алба, хорих ангийн хэмжээнд “Онцгой учралын үед ажиллах төлөвлөгөө”-н дээрх төлөвлөгөөний дагуу боловсруулдаг.

3. Байгалийн аюулт үзэгдэл тохиолдсон үед ШШГЕГ, хорих анги, албадууд аймаг, нийслэлийн Онцгой байдлын алба, Цагдаагийн байгууллага, Цэргийн анги, салбар болон эмнэлгийн байгууллагуудтай харилцан ажиллах төлөвлөгөөний дагуу хамтран ажилладаг. Гэхдээ ихэнх хорих анги, албадын хувьд харилцан ажиллах төлөвлөгөө гаргаж батлуулдаг ба хамтран дадлага, сургууль хийдэггүй дутагдалтай талтай.

Цаашид хорих анги, албадад байгалийн гамшиг, аюулт үзэгдэл гарсан тохиолдолд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэж үзэж байна. Үүнд:

- Хорих анги, албадын албан хаагчдын сургалт, хичээлийг тохиолдож болзошгүй гал түймэр, үер, газар хөдлөлт зэрэг аюул тус бүрээр мэргэжлийн байгууллагын мэргэжилтнээр заалгуулах,

- ШШГЕГ болон хорих анги, албадууд харилцан ажилдаг байгууллагуудтайгаа жилд 2-оос доошгүй удаа КШС явуулж байх. /Команд-штабын сургууль нь хорих анги, албадуудыг оролцуулахгүйгээр дарга, штабуудыг хамтатган сургах дээд хэлбэр мөн. Суралцагчдаас, тактикийн тасралтгүй хөгжих тодорхой цагийн байдалд, орон тооны удирдах байгууллагуудын бүрэлдэхүүний дотор ажиллаж албан хаагчдыг жолоодох талаар бүхэл бүтэн албан үүргүүдийг гүйцэтгэх явдалд команд-штабын сургуулийн мөн чанар оршдог. Команд-штабын сургуулийн зорилго нь: учирч болзошгүй байгалийн гамшиг аюулт үзэгдэл, болон бусад нөхцөл байдлын үед ажиллагааг зохион байгуулж явуулах, удирдлагын хэрэгслүүдийг ашиглан өөрсдийн штабуудыг чадварлаг удирдах талаар анги, албадын дарга нарын практик дадлагыг нэмэгдүүлэх; штабуудаас албан хаагчдыг тасралтгүй хатуу удирдах, бүх төрлийн хангалтын арга хэмжээнүүдийг өөрийн үүргийн дагуу биелүүлэхэд дадлагажуулах; төрөл бүрийн анги, албадын дарга нарыг тохиолдсон байгалийн гамшиг, аюулт үзэгдэл, бусад нөхцөл байдлын явцад өөрт захирагдсан анги, салбаруудыг зохион байгуулж удирдах ажиллагааг дээшлүүлдэг давуу талтай юм./

- ШШГЕГ болон хорих анги, албадууд үүсч болзошгүй байгалийн гамшиг, аюулт үзэгдэлээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулах. Жишээ нь: Хорих анги, албадад гарах хамгийн их магадлалтай аюулт үзэгдэл нь гал түймэр юм. Үүнээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд объектын барилга байгууламжийн цахилгаан утсыг байнга шалгах, шөнийн цагаар цахилгаан хэрэгслүүдээ сүлжээнээсээ салгах, тамхи шүдэнзнийхээ галыг унтраахгүй хаях, галын

хор болон бусад хэрэгслүүдийг байнгын шалгаж бэлэн байдлыг хангах явдал юм.

- Хорих анги, албад өөрсдийн газар зүйн байршил, цаг уурын байдлыг тодорхойлсны үндсэн дээрээс байгалийн гамшиг болон аюулт үзэгдэлээс хамгаалах төлөвлөгөөг боловсруулах.

Байгалийн гамшиг болон аюулт үзэгдэлээс хамгаалах төлөвлөгөөг хийхийн тулд юуны урьд өөрийн байгууллагад тохиолдож болзошгүй гамшгийн эрсдэл, эмзэг байдлын үнэлгээг урьдчилан хийж түүнд тулгуурлан иж бүрнээр хангах ёстой. Байгалийн гамшиг, аюулт үзэгдэлтэй тэмцэх үйл ажиллагааны гол хүчин зүйл бол харилцан ажмллагааг хангах явдал юм. Иймд харилцан ажмллагааг зохицуулах хамгийн сайн системийг л төлөвлөгөөнд тусгахыг хичээх хэрэгтэй бөгөөд эцсийн эцэст төлөвлөгөөнд тусгагдсан бүх үйл ажиллагаа харилцан зохицуулагдсан байх шаардлагатай. Төлөвлөгөөнд гүйцэтгэх үүрэг, хэн хариуцах, хүлээх хариуцлагыг ямар нэгэн хоёрдмол санаагүйгээр тодорхой тусгах нь чухал ач холбогдолтой. Энэ нь төлөвлөгөөнд тусгагдах төрөл бүрийн арга хэмжээнээс орхигдох, давхардах, үйл ойлгогдох байдал аль болох гарахгүй байхад туслана. Ажил үүргийг тодорхой хуваарилснаар тэдгээрийн үйл ажиллагааг зохицуулахад ч хялбар болдог.

*ШШГЕГ-ын харъяа
хорих 405 дугаар ангийн
гүйцэтгэх ажил, харуул
хамгаалалт эрхэлсэн дэд
дарга, ахмад
Э.Бямбадорж*

ГЯНДАНД ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ НӨХЦӨЛ ЖУРАМ, АНХААРАХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

Нэг. Гяндангийн талаарх ойлголт, түүхэн уламжлал

“Гяндан” хэмээх ойлголт нь эртнээс улс орнуудын ял эдлүүлэх системд хорих ял эдлүүлэх, цагдан хорих чиг үүргийн аль алиныг гүйцэтгэж байсан хатуу хяналт, нөхцөл бүхий хорих байр гэсэн ойлголтоор хэрэглэгдэж ирсэн байдаг ба энэ үгийг Монголчууд ерөнхийд нь шорон гэсэн утгаар ойлгох нь түгээмэл байдаг.

Гянданд ял эдлүүлж байсан талаарх түүхэн судалгаа, тэмдэглэл тун ховор байдаг ба нэлээн сүүлд буюу Ардын Засгаас 1921 оны 7 дугаар сарын эцсээр Монголын Автономитын үеийн хууль цаазын анхны мэргэжилтэн Ц.Гүрсэдээр удирдуулсан комисс томилж, Нийслэл хүрээний Их гяндан, Их шавийн гяндан, Баруун хүрээний гяндан зэргийг шалгаж үзэхэд Их шавийн гяндангийн тасалгаа бүрт 20 орчим хүнтэй гадуураа 5 алд өндөр шовх үзүүр бүхий хашаатай, дотор зай нь өндрөөрөө алд хүрэхгүй зайтай, үзэгдэх гэгээгүй, гяндангийн нэг тасалгаанд хулгайн хэргээр шийтгэгдсэн 80 жингийн гинжтэй хүн 2, мөхлөгтэй 1 хүн байжээ. Эдгээрийг суллан тавьж бусад зохимжгүй гяндангийн байруудыг бүр мөсөн устгаж гагцхүү хүний

бие махбодь эрүүл мэндэд онцын хоргүй болгон Их гянданг хэвээр үлдээж байжээ¹⁵.

Ийнхүү Ардын түр засгийн газраас Гяндан хорооны талаар авч хэрэгжүүлсэн хувьсгалт арга хэмжээний эхнийх нь Манжийн хаант монголын улсын үеэс шинэ Монгол улсын үе хүртэл он улиран хадгалагдаж ирсэн хуучин гянданг устган сайжруулж шинэчлэхэд чиглэгдэж байв.

Гэхдээ Монгол оронд 1921 онд ялсан Ардын хувьсгалын үеийн “Гяндан салаа”-г одоогийн гяндан гэх ойлголттой шууд харьцуулан авч үзэх боломжгүй юм. Учир нь тухайн үед гяндан гэдэг үг бүхэлдээ хорих ял эдлүүлэх, түүнчлэн урьдчилан хорих байгууллага гэдэг утгаар хэрэглэгдэж байсан гэж үзэж болох талтай. Өөрөөр хэлбэл тэр үеийн хорих ял эдлэгсдийг одоогийнх шиг хорих ялын дэглэмийн хувьд нарийвчлан ялгаж байгаагүй юм¹⁶.

Гянданг чухам хэдэн онд байгуулсан тухай асуудлыг авч үзэхдээ: Монгол улсын хууль тогтоомжинд хэдийгээс эхлэн гэмт хэрэг үйлдэж шийтгэгдсэн этгээдийн ялыг гянданд эдлүүлэхээр заасан үетэй холбон авч үзэх учиртай. Шинэ үеийн Монгол улсын хорих ял эдлүүлэх тогтолцоонд гянданд ял эдлүүлэх чиглэл нь 1966 оны Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хуулинд анх тусгагдсан бөгөөд тухайн үеийн ЗСБНХУ-ын эрүүгийн ял эдлүүлэх хууль тогтоомжийн агуулгаас хуулбарлагдан орж ирсэн гэж судлаачид үздэг.

Монгол улсын Хорих ял эдлүүлэх байгууллага, ялангуяа гяндангийн үйл ажиллагаа, эрх зүйн зохицуулалтын түүхэн хөгжилтөнд шинээр орж ирсэн нэг зүйл бол

¹⁵ Б.Даштэвэг. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй-1 УБ. 2003, 80 дахь тал

¹⁶ А.Лхагва. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн замнал 1921-2011 УБ. 2011, 79 дэх тал

“Хугацаагүй хорих тусгай салбар” юм. 1993 онд батлагдсан Хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх тухай Монгол улсын хуулинд Хорих байгууллагын тогтолцоонд гяндан, хугацаагүй хорих тусгай салбарыг оруулан хуульчилсан юм. Энэ хуульд гяндан, хугацаагүй хорих тусгай салбарт хоригдож буй ялтнуудад холбогдох нөхцөл журам, зардал зэргийг нарийвчлан зааж өгсөн байна.

Мөн 1993 онд шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хуулийн 21 дүгээр зүйлд: “Цаазаар авах ял шийтгүүлсэн этгээдийн амийг уучилсан тохиолдолд хугацаагүй хорих ялаар солино” гэсэн эрх зүйн шинэ институт бий болсон билээ. Харин энэ төрлийн ял эдлүүлэх нөхцөл журмыг 1996 онд батлагдсан Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай хуулинд “Хугацаагүй хорих ял эдлэгдэгсдэд эхний 5 жилийг гяндангийн чанга, үлдэх хугацааг онцгой дэглэмтэй хорих ангид эдлээд нийгэмд аюулгүй болсон үедээ суллагдаж болох” талаар хуульчилж байжээ.

Монгол Улсын эрх зүйн шинэтгэлийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын эхний ээлжинд хамаарагдах дээр дурдсан хуулиудад үг үсгээс эхлээд, үзэл бодлын зөрөөтэй томьёолол, нэг нь нөгөөдөө харшилсан төдийгүй, эрх зүйн харилцаанд оролцогч субъектүүдийн эдлэх эрх, хүлээх үүрэг харилцан адилгүй тусгагдсан, зарим тохиолдолд хүний эрх, эрх чөлөөг илтээр зөрчсөн заалт олон байсан. Эдгээрийг хууль тогтоогчид нэг мөр болгон жигдлэх, төрийн ялын бодлого, төрөлд зарим өөрчлөлт оруулах зорилт тавьж шийдвэрлэсний жишээ бол 2002 онд батлагдсан Эрүүгийн болон Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль,

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулиуд юм.

Хууль тогтоогчид Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн хугацаагүй хорих тухай ойлголтыг хасч найруулснаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад яг энэ нэр, агуулгаар нь ял эдлүүлэх боломжгүй болж, шинэ нөхцөл байдал үүссэн ба Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 53.3 зүйлд зааснаар Монгол Улсын Ерөнхийлөгч цаазаар авах ял шийтгүүлсэн этгээдийн амийг уучилсан тохиолдолд 30 жилийн хугацаагаар гянданд хорих ялаар солих болсон байна.

Энэ 2012 оны 11-р сарын байдлаар гэхэд л шүүхийн практикт онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн хувийн байдал, гэмт үйлдлийн шинж чанар, учруулсан хохирлын хэр хэмжээ зэргийг харгалзан гянданд ял эдлүүлэхээр тогтоож байгаа ба ял эдлүүлэх хамгийн хатуу хяналт, цээрлэл, хязгаарлалттай нөхцөл хэмээн ойлгож болохоор байна. Тэгвэл одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулиудад зааснаар бол гяндан нь хорих анги биш, ял эдлүүлэх дэглэмийн төрөл ч биш ойлгогдож хэрэглэгдсээр өнөөдрийг хүрчээ.

Хоёр. Гянданд ял эдлүүлж буй өнөөгийн нөхцөл байдал.

Гянданд ял эдлэгсдийг ял эдэлж буй байдлаар нь ялган авч үзвэл:

1. Цаазаар авах ял шийтгэгдсэн этгээдийн амийг Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс уучилсан тохиолдлоор 30

жилийн хорих ялыг гянданд эдлэхээр шийтгэгдсэн ялтнууд,

2. Онцгой дэглэмтэй хорих ангид ял эдлэхээр шүүхээс шийтгэгдсэн боловч удаа дараа зөрчил гаргаж шүүхээс тодорхой хугацаагаар гянданд ял эдлүүлэхээр хорих ялын дэглэм дээшилж шийтгэгдсэн ялтнууд,

3. Шүүхийн шийтгэх тогтоолд ялын тодорхой хувийг гянданд ял эдлүүлэхээр анх шийтгэгдсэн ялтнууд гэж ангилан үзэж болно.

Өнөөдрийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй Эрүүгийн хуулийн зарим заалтуудад ялын дээд хэмжээ буюу цаазаар авах ял оногдуулах тодорхой тохиолдлуудыг заан тодорхойлсон бөгөөд энэ нь ч хэрэгжиж байна.

Гэвч Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2010 оны 6-р сараас эхлэн цаазаар авах ялыг цаашид гүйцэтгэхгүй байх талаар мэдэгдэл хийж, УИХ-аас 2012.01.05-ны өдөр “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай Олон Улсын Пактын цаазар авах ялыг халахад чиглэсэн нэмэлт II дугаар протоколд нэгдэн орох тухай хууль”-ийг баталснаар дэлхийн хамтын нийгэмлэгийн байгууллагын өмнө Монгол улс цаазаар авах ялыг халахтай холбоотой шат дараалсан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх талаар тодорхой үүрэг хүлээх эрх зүйн үндэс баталгаажсан юм.

Эрдэмтэн судлаачдын зүгээс ялын дээд хэмжээ буюу цаазаар авах ялыг онцгой ял хэмээн тодорхойлж ойлгодог ба нэгэнт цаазаар авах ялыг халах тохиолдолд сольж хэрэглэх ял нь эрүүгийн эрх зүйн зарчимд нийцсэн төдийгүй улс орны эрүүгийн ялын бодлогод сөрөг нөлөөлөл үзүүлэхээргүй шинжийг агуулсан байх нь зүйн хэрэг юм.

Өөрөөр хэлбэл тухайн гэмт үйлдлийн нийгмийн хор аюул, шинж чанарт тохирсон байхын зэрэгцээ эрүүгийн хариуцлагын зорилгыг хангахуйц байх ёстой юм. Цаазаар авах ялыг халсан болохоор мэдээж хэрэг гяндангийн ялтны тоо эрс өсөх, жил ирэх бүр ялтныг байршуулах өрөөний багтаамж, хорих ангийн даац болон аюулгүй, хэвийн үйл ажиллагааг хангах нөхцөл байдал хүндэрч байгаа нь сүүлийн ганц жилд хийсэн харьцуулсан судалгаанаас харагдаж байна. Жишээлвэл 1994 оноос Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар “цаазаар авах ял”-аар шийтгүүлсэн нийт 34 ялтны амийг уучлан 30 жилийн хугацаагаар гянданд хорих ялаар сольж ял эдлүүлж байна. Эдгээр 34 ялтаас өнөөдрийн байдлаар буюу 1994 оноос хойшхи 19 жилийн хугацаанд: Эрүүл мэндийн шалтгаанаар нас барсан 6, амиа хорлосон 2, шүүхээр дэглэм буурсан 2, нийт 10 ялтан хасагдсан үзүүлэлттэй байна. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар амь уучлагдсан ялтны тоог он дарааллаар жагсаавал: 1995 онд 1, 1996 онд 1, 2000 онд 1, 2006 онд 1, 2009 онд 6, 2010 онд 10, 2011 онд 5, 2012 оны эхний 8 сарын байдлаар 9 ялтан тус тус амь уучлагдсан байна. Үүнээс харахад 1995-2009 оныг хүртэлх 14 жилийн хугацаанд 10 ялтны амийг уучилсан байхад, Монгол Улс цаазаар авах ялаас түдгэлзсэн, татгалзсан үе буюу 2010 оноос хойш өнөөдрийг хүртэлх 2 жилийн хугацаанд 24 ялтны амийг уучилсан тоон үзүүлэлт гарч байна¹⁷.

Нэгэнтээ Монгол улс хүмүүнлэг, иргэний, ардчилсан нийгмийг цогцлоон, дэлхий нийттэй хөл нийлүүлэн, хүний эрхийг өндөрт өргөх бодлогын дагуу цаазаар

¹⁷ ШШГЕГ-ын харьяа хорих 405 дугаар ангийн нэгдсэн танилцуулга УБ 2012

авах ялыг халсан нь сайшаалтай боловч онц хүнд гэмт хэрэг үйлдэж, онц аюултай гэмт хэрэгтнээр тооцогдсон, цаазаар авах ялаар шийтгүүлж амь уучлагдсан ялтнуудын тоо жил ирэх бүр нэмэгдэж энэ байдал нь хорих ял эдлүүлэх нөхцөл байдал, гяндангийн аюулгүй байдалд онцгой хүндрэл учруулж байгааг анхаарах шаардлагатай байгаа юм.

Ялтныг гянданд байршуулахын тухайд Цаазаар авах ял шийтгэгдэж амь уучлагдсан, 30 жилийн хорих ялыг гянданд эдлэхээр шийтгэгдсэн ялтнууд болон онцгой дэглэмтэй хорих ангиас дэглэм дээшилж шийтгэгдсэн ялтнууд, шүүхийн шийтгэх тогтоолд ялын тодорхой хувийг гянданд ял эдлүүлэхээр анх шийтгэгдсэн нийт 94 ялтныг, өнөөдрийн байдлаар бүрэн ашиглагдаж байгаа 66 хорих өрөөнд 1-2-оор нь байршуулж байна. /хавсралт судалгаа/ Гянданд ял эдэлж буй 94 ялтан нь Монгол улсын хэмжээнд нийт ял эдлэгсдийн тоотой харьцуулахад өчүүхэн бага хувийг эзэлж байгаа хэдий ч гяндангийн өөрийнх нь ачаалал, нөхцөл байдлын хувьд түүхэндээ хамгийн олон ялтан ял эдлүүлж байгаа үзүүлэлт бөгөөд энэ тоо жил ирэх бүр нэмэгдэх нь гарцаагүй байгаа нь анхаарал татаж байгаа юм. Гянданд ял эдлэгсдийн тоо эрс нэмэгдэн тэднийг нийгмээс тусгаарлах байр хүрэлцээгүйгээс онц аюултай гэмт хэрэгтнүүд нэг газар төвлөрч үүнээс үүдэн ялтнуудаас гаргаж буй зөрчлийн шинжтэй үйлдэл, яриа өгүүллүүд нь өмнөх жилүүдийнхтэй харьцуулахад эрс өсч байна. Энэ байдал нь тэнд ажиллаж буй төрийн албан хаагчдын аюулгүй байдал болон цаашлаад нийгэм, иргэдийн амгалан тайван байдал шууд хөндөгдсөн асуудал болоод байгаа билээ. Иймд нэгэнтээ гянданд ял эдлэгсдийн тоо, нэмэгдэж улам хүндрэх нь

ойлгомжтой болоод байна. Иймд тэнд хоригдогсдын ял эдлүүлэх нөхцөл байдал, аюулгүй байдлыг хангах, бусад хяналт, үйлчилгээг хэрхэн зөв зохион байгуулахал анхаарах нь чухал юм.

Гянданд ял эдлүүлэх нөхцөл, журмын талаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол улсын хуулийн ганцхан зүйлд /109 дүгээр зүйл/ товч байдлаар тусгаж өгсөн нь цаашид гяндангийн үйл ажиллагааг бүрэн дүүрэн зохицуулахад зарим талаар учир дутагдалтай байна. Учир нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол улсын хуулийн 109.1-д: “Гяндангийн ялтныг ганцаарчилсан тасалгаанд хорих бөгөөд шаардлагатай гэж үзвэл хорих ангийн дарга прокурортой зөвшилцөж, гяндангийн ялтныг **нийтийн тасалгаанд хорьж болно**” гэсэн байхад “Хорих ангийн дотоод журам”-ын 4.6.2-т “**Нэг өрөөнд хоёроос илүүгүй** ялтныг хорих ба шаардлагатай гэж үзвэл хорих ангийн дарга прокурортой зөвшилцөн ганцаарчлан байрлуулж болно” гэжээ. Энэ хоёр заалтыг харьцуулан үзэхэд ойлгомж муутайгаас гадна **нийтийн тасалгаа** гэсэн нэр томъёонд 2 ялтныг хамт байрлуулан хорих эсэх нь тодорхойгүй байна.

Тухайн ялтны хувийн байдал, үйлдсэн гэмт хэргийн онцлогоос шалтгаалан ганцаарчилсан болон 4 хүртэлх тооны хоригдогчийг хамтад нь хорих өрөөний системд ял эдлүүлэхээр тооцох нь илүү үр дүнтэй байх боломжтой юм. Ингэвэл хорих ял эдлүүлэх ажиллагааг ялтны хувийн болон үйлдсэн гэмт хэргийн байдлыг харгалзан зохион байгуулах нөхцөл бүрдэхийн зэрэгцээ хяналт хамгаалалтын болон нийгэмшүүлэх хөдөлмөрлүүлэх, бие даан ухамсарлуулах арга хэмжээ үр дүнтэй

ялгамжтай явагдах боломж нээгдэнэ гэж судлаач, докторант Ц.Очгэрэл “Бүх насаар нь хорих ял буюу түүнийг эдлүүлэхэд анхаарах зарим асуудал” сэдэвт илтгэлдээ дурьдсан байгаатай санал нэг байна.

Мөн “Хорих ангийн дотоод журам”-ын 4.6.1-т “Хорих өрөө нь ялтанд хяналт тавих боломжтой торлосон хаалгатай, хаалга нь хязгаарлагчтай, хагас онгойхоор зохицуулагдсан байхаас гадна байнгын цоожтой байх” гэсэн заалт нь цаашид гянданд хоригдогсдын тоо нэмэгдэж ял эдлүүлэх нөхцөл байдал, аюулгүй байдлыг хангах, хоригдогчид өөр хоорондоо мэдээлэл солилцох, чөлөөтэй харилцах байдлыг таслан зогсоох болон бусад хяналт, үйлчилгээг зохион байгуулахад хүндрэл учирч болзошгүй байдлыг харгалзан хорих өрөөний торон хаалганы гадуур давхар хамгаалалтын битүү хаалга гаргаж зориулалтын нээлхийгээр хянаж байх, хорих өрөөн дотроос цонхонд хүрэх хөдөлгөөнийг хязгаарласан торон хаалт хийх шаардлага тавигдаж байгаа юм.

Үүнээс гадна Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 335 дугаар зүйлд “гянданд хорих ялыг зохих дэглэмийн хорих ангид эдлүүлэхээр буюу хорих ангид эдлэх ялыг гянданд хорихоор солих асуудлыг шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын саналыг үндэслэн гаргасан прокурорын дүгнэлтийн дагуу шүүгч захирамж гарган шийдвэрлэнэ”, мөн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 126 дугаар зүйлийн 126.1-т “Хорих ангийн дэг журмыг чанд сахиж хөдөлмөрлөх үүргээ амжилттай биелүүлж байгаа ялтныг хорих ангийн даргын шийдвэрээр дараахь хэлбэрээр урамшуулна....-Хорих ял эдлэхээс хугацаанаас өмнө тэнсэн суллах, дэглэм

бууруулах, гянданд хорих ялыг хорих ангид эдлүүлэхээр буюу хорих ангид эдлэх ялыг гянданд хорих ялаар солих тухай санал гаргах” гэсэн заалт нь яаж ч ойлгосон гяндангийн ялтанд хамаарах асуудал хөндөгдсөн байна. Гэтэл энэ зүйл заалтууд нь амь уучлагдаж 30 жил хоригдож байгаа ялтнуудад үйлчилэх эсэх нь тодорхой бус байна.

Гяндангийн түүхэнд амь уучлагдаж 30 жил гянданд хоригдсон ялтнуудаас 2 ялтныг дэглэм бууруулсан тохиолдол байдаг ба өнөө үед тухайн үед хэрэглэж байсан хууль, эрх зүйн зохицуулалт нь хэвээрээ байгаа атал прокурорын байгууллагаас “Ялтан оногдуулсан хорих ялын тодорхой хувийг эдэлсэн, засрал хүмүүжлээ зан байдлаараа харуулж гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас учруулсан хохирлоо төлсөн эсэх нь тодорхой бус байна” гэсэн шалтгаанаар гянданд 30 жил хорих ял эдлэхээр шийтгэгдсэн ялтнуудыг /өнөөдрийн байдлаар 2 ялтан 18 жил гянданд хоригдоод байгаа болно/ дэглэм бууруулахаас татгалзсаар байгаа билээ.

Гянданд 30 жилийн ял эдлэхээр шийтгэгдсэн ялтныг дэглэм бууруулах асуудлыг нэг мөр шийдвэрлэснээр, цаазаар авах ялыг халж гянданд 30 жилийг өнгөрүүлэх ялтнуудын тоо жил ирэх тусам нэмэгдэж байгаа энэ цаг үед тухайн ялтанд тодорхой ял эдлэх хугацааны дараа өөрийн зан төлөв, хандлагын хувьд болон хууль журамд нийцүүлэн биеэ авч явах байдал зэргээрээ эерэгээр өөрчлөгдөх боломж олгох нь эрүүгийн хариушлагын зорилгыг хангах нөхцлийг бүрдүүлэхээс гадна хүнлэг ёсыг сахих, хүний эрхийг дээдлэх зарчимд нийцсэн явдал болох юм.

Энэ бүгдээс дүгнэж үзэхэд: Иргэн, нийгмийг гэмт халдлагаас хамгаалах, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг цээрлүүлэх, хүмүүжүүлэх, нийгмээс тусгаарлах, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр төрийн өмнө хүлээсэн үүргээ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага хэвийн гүйцэтгэж байгаа боловч цаазаар авах онцгой ялыг халж, онц аюултай гэмт хэрэгтнүүд жил бүр нэмэгдэж нэг газар төвлөрөх асуудал, бэрхшээл зайлшгүй тулгарч байгаа тул дээрх судалгаа, дүгнэлттэй холбогдуулан дараахь саналыг дэвшүүлж байна.

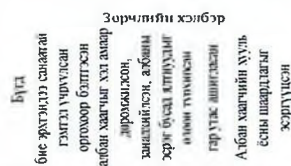
1. Хорих өрөөний стандарт, хамгаалалтын техник хэрэгслийн байгууламжийг тусгайлан тогтоож өгөх, хорих нөхцөл ижил гадаадын аль нэг орны туршлагаас судлах, тохирохыг нь нэвтрүүлэх
2. Хорих өрөөнд ганцаарчлан хорих ба тодорхой хугацааны ялыг эдлэсний дараа боломжтой бол ял эдлэх нөхцлийг хөнгөрүүлэх
3. Эмнэлгийн бүхий л төрлийн тусламж үйлчилгээ болон сэтгэл зүй, зан үйлийн арга хэмжээ, хууль зүйн туслалцаа зэргийг зөвхөн хорих байранд үзүүлэхээр зохицуулах
4. Гяндангийн харуул хамгаалалтанд ашиглаж байгаа техник хэрэгслийг шинэчлэх, харуул хамгаалалтын албан хаагчийг аль болох ялтанд зайнаас хяналт тавих механизмыг бүрдүүлэх
5. Гяндангийн нөхцлийг дэглэмийн нэг төрөл болгон Шүүхийн шийдвэр

гүйцэтгэх тухай хууль оруулах, "Гяндангийн дотоод журам" гарган дээрх бодлого чиглэлд нийцүүлэн баталж мөрдүүлэх

6. Гяндангийн нөхцөлд тогтоосон цэгт ялтан, албан хаагчийн аюулгүй байдлыг хангах шаардлагад нийцсэн хөдөлмөр эрхлүүлэх зэрэг болно.

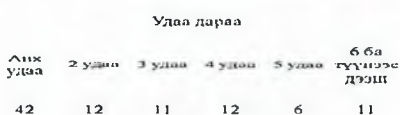
ГЯНДАНГИЙН ЯЛТНААС ГАРГАСАН ЗӨРЧИЙН СУДАЛГАА

Гяндангийн ялтан М.Энэрэлбаатар, Х.Ганзориг нар оргохоор бэлтгэсэн.

ЯЛТНЫ СУДАЛГАА /ГЯНДАН-94/

Дэглэм дээшилж ирсэн 20
Амь үүсчигдсэн 30 жилийн гяндан 34
Хорих ялын тодорхой хувиыг гянданд чөлөөтөр шийтгүүлсэн 40

Шүүхээс онц аюултай гэмт хэрэгтэйгээр тооцсон 17

Гянданд ял эдлэхээр иргэсдийн судалгаа

Он	Нийт ялтны тоо			Иргэдийн судалгаа			Шүүхтэй		
	Гяндан	30 жил	бүтэц	Шинээр ирсэн гяндан	Дэглэм дээшилж ирсэн 30 жил	Бүтэц	Шүүхтэй захирамжаар дэглэм бүрсэн	Гяндангийн дуусч дэглэмийн ангид шилжсэн	Хугацаа зохиох хорих
2006	46	7	53	14	1	16	26		
2007	53	6	59	26	1	30	21		
2008	47	6	49	24		24	34		
2009	29	10	39	13	6	24	30		
2010	31	19	50	11	10	25	9	3	
2011	48	24	72	18	5	29		6	
2012.10.22-ны байдлаар	60	34	94	12	9	27		9	

Дээрх судалгаанаас харахад гянданд ял эдлэх ялтны тоо тогтмол нэмэгдэж байна. Жилд дунджаар 15-20 ялтан шинээр ял эдлэхээр ирнэ гэж тооцвол 10 жилд 150-200 ялтан гянданд шинээр ял эдлэхээр ирнэ гэсэн урьдчилсан тооцоо гарч байна.

*Хууль сахиулахын их
сургуулийн Удирдлагын
сургуулийн сонсогч, хониууч
Ц.Алтантулга*

ХОРИХ АНГИАС ОРГОСОН ЯЛТНЫГ ЭРЭН СУРВАЛЖЛАХ АЖИЛЛАГААНД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

Монгол Улсын улс төр, эдийн засаг, хүн амын эрүүл мэндэд ил, далдаар гадаад орчноос аюул нүүрлэж байгаа өнөө үед дотооддоо эрүүгийн нөхцөл байдал хүндэрсэн, онц ноцтой гэмт хэргийн гаралтын тоо ихсэх болсон, цаазаар авах ялаас татгалзсан, шүүхээ соногдуулах ял шийтгэлийн бодлогод өөрчлөлт орсон зэрэг шалтгаан нөхцлийн улмаас ялтны тоо нэмэгдэж хорих ангийн хяналт, харуул хамгаалалтын нөхцөл байдал хүндэрч цаашлаад нийгэм, иргэдэд учирч болзошгүй аюул занал оршсоор байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 261 дүгээр зүйлд “Таслан сэргийлэх арга хэмжээ авагдсан сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтан прокурорын хяналт, шүүх, цагдан хорих, хорих ангиас оргосон, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт, шүүн таслах ажиллагаанаас зориуд зайлсхийсэн бол гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ”, 261.2 дахь хэсэгт “Энэ хэргийг давтан буюу бүлэглэж, түүнчлэн онц аюултай гэмт хэрэгтэн үйлдсэн, эсхүл харуул манаанд зэвсэг, хүч хэрэглэж буюу хорих ангийн барилга байгууламж, хамгаалалтын тоног төхөөрөмжийг эвдэж оргосон бол таваас дээш арван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ”, 262 дугаар зүйлд “Түр чөлөөгөөр явсан ялтан тогтоосон хугацаанд

хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр хорих ангидаа буцаж ирэлгүй ял эдлэхээс зайлсхийсэн бол хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ” гэж заасан.

Улс, орны нийгэм, эдийн засгийн уналт, доройтол, хуулийн байгууллагын боловсон хүчний хангалт, нөөц алдагдсан үеийн 1990-2000 оны хугацаанд хорих ангиас ялтан оргох, бүлэглэн оргох, зүй бус нас баралт нэмэгдсэн уналтын хүнд жилүүд байлаа.

1996 оны 01 дүгээр сарын 04-ний шөнө Ч.Чулуунбаатар нарын 3 ялтан Авдрантын гяндангаас зэвсэглэн 5 хүний амийг хороон, бусдыг барьцаалан оргосон хэрэг гарснаар төр, засаг Хорих байгууллагын боловсон хүчин, харуул хамгаалалт, аюулгүй байдалд онцгой анхаарах болсон нь Монгол Улсын Засгийн газрын 1996 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдрийн “Хорих байгууллагуудад нийт бие бүрэлдэхүүний сахилга, харуул хамгаалалтын ажлыг сайжруулах тухай” 23 дугаар тогтоолоос харж болно.

Сүүлийн жилүүдэд ялтнууд оргох гэмт хэргийг нарийн тооцоотой, урьдчилан төлөвлөж, бүлэглэн, зохион байгуулалттайгаар үйлдэх болсон нь 2011 оны 07 дугаар сарын 31-ний өдөр насанд хүрээгүйчүүдийн Хорих 411 дүгээр ангиас 6 ялтан бүлэглэн, 2012 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдөр Мааньтын хорих ангиас 3 ялтан бүлэглэн, 2012 оны 08 дугаар сарын 17-ны өдөр Дарьтын хорих ангиас 2 ялтан бүлэглэн оргосноор харагдаж байна.

2000 оноос хойш хорих ангиас ялтан оргох гэмт хэргийн гаралт 2010 он хүртэл багасч, 2010 оноос өнөөг хүртэлх хургацаанд ялтан оргох гэмт хэрэг нэмэгдэж байгаа нь Тогтоол гүйцэтгэх газрын Тоо бүртгэлийн тасгийн судалгааны материалаас харагдаж айна.

Хорих анги, ЦХБ-наас оргосон ялтнысудалгаа												
Орголт	2002 он	2003 он	2004 он	2005 он	2006 он	2007 он	2008 он	2009 он	2010 он	2011 он	2012 он	
Тухайн онд хорих анги болон ЦХБ – наас нийт оргосон	73	68	49	40	35	18	10	14	10	12	15	
Тухайн онд оргосноос барьсан	68	56	26	30	31	16	10	14	10	12	15	

Тогтоол гүйцэтгэх газрын Тоо бүртгэлийн тасгийн судалгаа/

Ялтан оргохоос урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох нь хорих байгууллагын үйл ажиллагааны үндсэн зорилго бөгөөд эрх зүйн хувьд тодорхой тусгалаа олсон байдаг.

Тогтоол гүйцэтгэх газрын чиг үүргүүдийн чухал нэг нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.2.2 дахь хэсэгт зааснаар “ялтны аюулгүй байдлыг хангаж, тэдний дунд хууль ёс, дэг журмыг сахиулах, ялтаас нийгэм, иргэдэд хохирол учруулахаас урьдчилан сэргийлэх” явдал юм. Мөн Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 9.1.4 дэх хэсэгт “шүүхийн шийдвэр биелүүлэх газрын гүйцэтгэх алба хоригдол оргох, үймээн гаргах, бусдыг барьцаанд авах, хорлон сүйтгэх зэрэг ноцтой гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, тэдгээрийн урьд үйлдсэн болон хорих анги дотор гарсан хэргийг илрүүлэх, түүнчлэн оргосон хоригдлыг баривчлах”, 11.4 дэх хэсэгт “Хорих ял эдлүүлэх байгууллага энэ хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 4-т заасан зорилтыг хэрэгжүүлэхийн тулд хоригдлын дунд, түүнчлэн оргосон ялтныг баривчлах зорилгоор эрэн сурвалжлах ажил явуулна”, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын гүйцэтгэх тагнуулын ажлын зааварт “Ялтны дунд ноцтой зөрчил, оргох болон бусад гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох зорилгоор, мөн оргосон ялтныг эрэн сурвалжлахад гүйцэтгэх

ажил явуулах”, мөн түүнчлэн Хорих ангийн харуул хамгаалалтын болон ялтанд хяналт тавих журмын 2.11-д “Хорих ангид бий болсон дараахь нөхцөл байдлыг онцгой учралд тооцно. 2.11.1. Бусдын амь насыг санаатайгаар бүлэглэж буюу онц хэрцгийгээр хөнөөх, албан хаагчийн амь бие, эрх чөлөөнд хүч хэрэглэн халдах, хориотой бүсийн байгууламж, тоног төхөөрөмжийг эвдэн сүйтгэх, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал бий болгох, ялтан бусдыг барьцаан давах, бүлэглэн буюу зэвсэглэн оргох, хорих ангийн харуул хамгаалалтанд халдах” гэжз аасан байдаг.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас ялтан оргохоос урьдчилан сэргийлэхэд онцгой анхааран хорих ангийн харуул хамгаалалтын бүсийг хуульд заасан шаардлагын хэмжээнд хүргэх, ялтны ухамсар, сэтгэлгээнд нь нөлөөлөн гэмт санаа бодлоос нь татгалзуулах бодлого барин ажиллаж байна.

ЭРЭН СУРВАЛЖЛАХ АЖИЛЛАГААНД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

Монголын хууль цаазын нэр томъёонд “Эрэн сурвалжлалт” гэдэг үг түүхэн сурвалжтай бөгөөд түүний агуулга нь эхлээд их өргөн, олон утгатай байжээ. Чингэс хааны “Ихзасаг” нэгдмэл хуулиас эхлэн 1640 оны “Монгол-Ойрадын хууль”, 1709-1795 оны “Халхжуралт” хуулиудад “Эрэн

сурвалжлалт” гэдгийг “цэрэг аян дайн хийж байхад оргож зугатагсад, байлдааны талбараас зугтаагсад, цэргийн албанаас зайлсхийх зэргийг гэмт хэргийн эзэн гэж заан, тэднийг олж, ял оноох”-оор зааж байсан жишээтэй байна.

Ялтан оргосон үеийн эрэн сурвалжлах ажиллагааг хорих анги, албаны “Шуурхай бүлэг”-ийн ажилтнууд, Тогтоол гүйцэтгэх газрын “шуурхай бүлэг”, бусад хорих анги, албаны хүч, Эрүүгийн цагдаагийн газрын 6 дугаар хэлтэс, харъяалах цагдаагийн байгууллагын хүчээр зохион явуулах ба нутаг дэвсгэрийн хил хязгаараас шалтгаалан орон нутгийн, бүсчилсэн, улсын хэмжээний, олон улсын гэсэн 4 хэлбэрээр явуулна.

1. Орон нутгийн эрэн сурвалжлах ажиллагаа гэдэг нь цагдаагийн газар, хэлтсийн тодорхой нутаг дэвсгэрт бие даан зохион байгуулж байгаа ажиллагааг хэлнэ.

2. Бүсчилсэн эрэн сурвалжлалт гэж оргосон этгээдийг эрэн сурвалжлан баривчлахад тухайн орон нутгийн хэд хэдэн хорих байгууллага, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх алба, цагдаагийн газар, хэлтсийн хүчээр зохион байгуулах ажиллагааг хэлнэ.

3. Улсын хэмжээний эрэн сурвалжлалт гэж орон нутгийн болон бүсчилсэн эрэн сурвалжлах ажлын явцад зохион байгуулсан арга хэмжээ үр дүнд хүрээгүй тохиолдолд бүх хорих анги, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх алба, цагдаагийн газар, хэлтсийн үйл ажиллагааг татан оролцуулан зохион байгуулж байгаа ажиллагааг хэлнэ.

4. Олон улсын эрэн сурвалжлалт гэдэг нь тус улсын хилийн гадна байгаа эрэн сурвалжлагдаж байгаа этгээдийг гадаад орны цагдаагийн байгууллагын оролцоо, тусламжтайгаар олж тогтоохоор Монгол Улсын Цагдаагийн ерөнхий газрын дэргэдэх

Интерполын Үндэсний Төв товчоогоор зуучлуулан зохиох ажиллагааг хэлнэ.

Эрэн сурвалжлах ажиллагааны явцад дараахь тулгамдсан асуудлууд байна.

1. Нийгмийн хөгжлийг даган ялтнууд гар утас хууль бусаар эзэмших явдал ихэссэн ба оргож явах хугацаандаа эрэн сурвалжлах ажиллагааны явцын тухай мэдээллийг ойр тойрныхоо хүмүүсээсээ аван хаяг байршлаа өөрчлөн эрлийн ажиллагааг удаашруулдаг. Тухайн оргодлын ашиглаж буй гар утасны дугаар, ярианы тухай лавлагаа, хаяг байршлийг тогтоох талаар холбогдох үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагад хандахад татгалздаг. Энэ асуудал манай байгууллагын үйл ажиллагаанд ч биш Цагдаагийн байгууллагад тулгамдаж буй асуудал ба Дархан-Уул аймагт хүүхэд хулгайлан, мөнгө шаардсан гэмт хэрэг гарахад тулгарч байсан.

2. Оргосон ялтны харъяалах орон нутгийн захиргаа болон бүртгэлийн байгууллагаас шаардлагатай лавлагаа, мэдээлэл авахад албан ёсны бичиг, тоотой хандахыг шаарддаг нь эрэн сурвалжлах ажиллагааг удаашруулдаг ба албан тушаалын үнэмлэх бичиг баримт ямар ч холбогдолгүй болдог. Эрэн сурвалжлах ажиллагаанд халхавчийн бичиг баримт ашиглах нь тодорхой мэдээллийг олох, орон байранд нэвтрэх, үзлэг, нэгжлэг явуулах, тээврийн хэрэгслийг шалгах, шаардлагатай газруудад саадгүй нэвтрэн орох зэрэг ажиллагаанд нааштай үр дүн үзүүлдэг.

3. Монгол хүний гүйж яваа морь, ядарч яваа эр хүн хоёрт саад болохгүй гэсэн сэтгэлгээнээс болж ард, иргэд оргодлын талаар үнэн зөв мэдээлэл өгдөггүйгээс эрлийн ажиллагааг өөр чиглэлд явуулах зэрэг хүндрэл учруулдаг.

4. Практикт бүлэглэн оргосон тохиолдолд л улсын хэмжээний эрэн сурвалжлалт явуулах хандлага байдаг ба ганцаараа оргосон ялтныг Хорих байгууллага өөрийн хүч хэрэгслээрээ эрэн сурвалжлах ажиллагааг явуулдаг нь учир дутагдалтай ба хүний тооноос хамааралгүй аюулгүй ялтан байдаггүйг санаж олон нийтэд нэн даруй зарлаж мэдээлэх нь зүйтэй.

5. Тээврийн хэрэгслийг өмчийн хэлбэр харгалзахгүй дайчлах хуулийн заалттай боловч энэ асуудлыг зохицуулсан журам, зааваргүйн улмаас төлбөр тооцоо, гарах хариуцлага, үр дагавраас нь болж хэрэгжүүлдэггүй.

6. Оргодлууд нь ял эдлэх явцдаа тухайн хорих ангийнхаа албаны болон албан хаагчдын тээврийн хэрэгслийн марк, загвар, улсын дугаар зэргийг мэддэг, нарийн сайн судалсан байдаг ба эрэн сурвалжлах ажиллагаанд дээрхи тээврийн хэрэгсэл ашиглах нь үр дүнг багасгадаг. Практикт зарим хорих ангийн гүйцэтгэх тагнуулын албанд тээврийн хэрэгслийн улсын дугаарыг халхавчийн хэлбэрээр ашигладаг ба үр дүнтэй байдаг

Тайван цагт хөлс их урсгавал дайны цагт цус бага урсана гэсэн үг байдаг. Хорих байгууллагын ажилтан бүр энэ үгийг байнга санан ялтан оргохоос урьдчилан сэргийлэхэд бүх хүч, нөөц, боломжоо чиглүүлэн ажиллах нь зүйтэй юм.

Маршалын албаны тухай хуулийн төсөлд Маршалын алба нь шүүгдэгч, ялтныг эрэн сурвалжлах чиг үүрэгтэй байх заалт байгаа. Эрэн сурвалжлах ажиллагаанд тулгамдаж буй эдгээр асуудлууд нь Маршалын албанд тулгарч болзошгүй юм.

1. Ялтны мэдээллийн цахим санг байгуулах, мэдээллийн солилцоог сайжруулах

2. Иргэний бүртгэлийн байгууллагын цахим сантай холбогдох, ялтны ар гэрийн мэдээлэл /хаяг, гэр бүлийн, утас, иргэний бичиг баримтын, хөрөнгийн, найз нөхдийн гэх мэт/-ийг шуурхай авч байх.

3. Үүрэн холбооны үйлчилгээ үзүүлэгч компаниудаас холбогдох мэдээллийг шуурхай, олон шат дамжлагагүй авах нөхцлийг бүрдүүлэх

4. Эрэн сурвалжлах, мөрдөн хөөх ажиллагааны заавар, журмыг шинэчлэх

5. Нийслэл, орон нутгийн нутгийн захиргаа, хуулийн байгууллагаар дамжуулан иргэдээс оргодлыг нуун дарагдуулдаг, үл мэдээлдэг сэтгэлгээ, хандлагыг өөрчлөх

6. Хорих ангийн хамгаалалтын бүсийн стандартыг тогтоох, хуульд заасан хамгаалалтын бүсийг шаардлагын хэмжээнд байгуулах

7. Ялтныг эргэж ирэгсдийн гэрэл зургийг авч байх.

8. Эрэн сурвалжлах ажиллагааны тээврийн хэрэгсэл, унааны хангалтыг сайжруулах, нөөцийг тасралтгүй байлгах, халхавчийн бичиг баримт, автомашин, автомашины улсундугаар олголтын асуудлыг шийдвэрлэх,

ДЭВШҮҮЛЖ БҮЙ САНАЛ

*Батлан хамгаалах их
сургуулийн Удирлагын
академийн магистрант,
хошууч Б.Наранбаяр*

ОРГОСОН ЭТГЭЭДИЙГ ЭРЭН СУРВАЛЖЛАХ АЖИЛЛАГААНЫ УДИРДЛАГА, УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖИЛЛАГАА

Хорих ял эдлэж байгаад оргосон ялтан нийгэмд үзүүлэх хор уршиг ихээр гаргах бөгөөд ялтан оргосон талаарх мэдээ, мэдээллийг сонсмогц нийгмийн гишүүд тодорхой хэмжээгээр айдаст автдаг. Иймд оргодлыг эрэн сурвалжлах ажиллагааг нэн даруй гүйцэтгэвэл зохино. Энэ удаагийн илтгэлд оргох гэмт хэрэг үйлдэж буй ялтнуудыг эрэн сурвалжлах ажиллагааг боловсронгуй болгох талаар өөрийн туршлагад тулгуурлан судалгаа болон төсөөлөлийн хүрээнд авч үзэн тулгамдаж буй асуудлыг нээн илрүүлэхийг зорилоо.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь эрүүгийн хэргийн талаархи шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх явцдаа эрүүгийн ялын зорилтыг хангах үүднээс гэмт хэрэг үйлдэж хорих ял шийтгэгдсэн ялтныг нийгмээс тусгаарлах, цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авагдсан сэжигтэн, яллагдагчийг хорих, хоригдогч, ялтны зүгээс үйлдэж болзошгүй гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээдэг. Хорих байгууллагын үндсэн чиг үүргийн нэг болох ялын зорилгыг хангах, ялтан хоригдогчдын зүгээс гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, тэдний дунд дэг журмыг сахиулахад оршино. Өнөөгийн

практикт ял эдлүүлэх ажиллагааны явцад ялтны зүгээс үйлдэж буй гэмт хэргийн дундаас оргох гэмт хэрэг багагүй гарсаар байна.

Одоо мөрдөгдөж байгаа Эрүүгийн хуулийн тайлбар толь¹⁸ Монгол Улсын эрүүгийн хуулийн 262 дугаар зүйлд тухайн гэмт хэргийг тодорхойлсон бөгөөд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол улсын хуулийн 113 дугаар зүйлд Оргосон ялтныг эрэн сурвалжлах асуудлыг тусгасан. Нөгөөтэйгүүр “Хорих ангийн харуул хамгаалалтын болон хяналт тавих журам”¹⁹-ын холбогдох заалтанд ... хорих анги болон ялтны аюулгүй байдлыг хангах үндсэн үүргийг зааж өгсөн бөгөөд үйл ажиллагааны хүрээнд эрэн сурвалжлах ажиллагааг явуулах талаар зааж өгсөн.

Харин Хорих ангиас оргох гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг судлаж байхад хорих анги, цагдан хорих болон баривчлах ял эдлүүлэх байрны амьдралын болон үйлдвэрийн бүсээс харуул хамгаалалтын албан хаагчдын сонор сэрэмжгүй байдлыг ашиглах, албан хаагчийн итгэлийг олон түүн дээр түшиглэн харуул хамгаалалтын техник тоног төхөөрөмжийг эвдэж сүйтгэх, албан хаагчийн амь биед хүч хэрэглэн халдан довтлох зэрэг аргаар хорих ял эдэлхээс зайлсхийж байна.

Монгол Улс нийгэм, эдийн засгийн шинэ тогтолцоонд шилжиж буй сүүлийн жилүүдэд гэмт хэргийн тоон үзүүлэлт өсөхийн хэрээр гэмт үйлдлийн арга нарийсч илүү хор аюултайгаар өөрчлөгдөн, улам зохион байгуулалттай, нийгэм эдийн засаг, улс төр, бизнесийн салбар түүнчлэн эрүүгийн гэмт хэрэгтнүүдийг хамарсан шинэ өнгө аяс бүхий бүлэглэлүүд үүсч эрүүгийн

¹⁹ Эрх зүйн баримт бичгийн эмхэтгэл. 2011 он. 401 дэх тал.

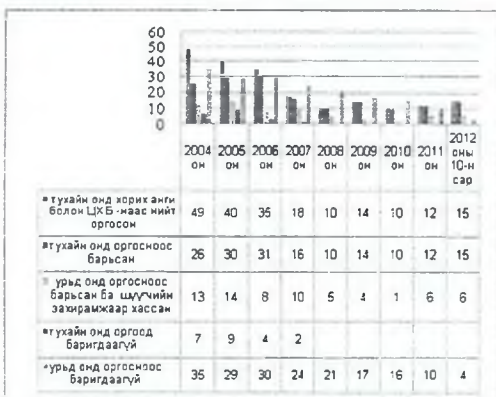
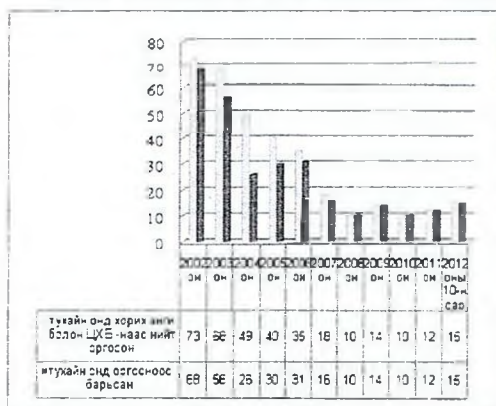
гэмт хэргийн нөхцөл байдал хүндэрсээр байна.²⁰

Мөн хоригдогч, ялтны дундаас албан хаагчийн үүрэг гүйцэтгэлт, улмаар албаны үйл ажиллагаанд нөлөөлөхийг оролдох. өөртөө ашигтай шийдвэр гаргуулахыг эрмэлзэх, албан хаагчийг янз бүрийн аргаар эрхшээлдээ оруулахыг хичээх гэх мэт хорих анги, баривчлах, цагдан хорих байрны өдөр тутмын хэвийн үйл ажиллагааг алдагдуулах зорилго бүхий үйлдлийг байнгын буюу тасралтгүй шинжтэйгээр үйлдсээр байна. Түүнчлэн хоригдогсад нь хорих анги, баривчлах, цагдан хорих байранд бусдын амь нас, эрүүл мэндийн эсрэг үйлдэж байгаа, мөн хорих ангиас харуул хамгаалалтын сул байдал эсхүл тухайн анги, албаны үйл ажиллагааны онцлог байдлыг ашиглан хамгаалалтын инженер-техникийн хэрэгслийг эвдэх, зориулалтын саад, төхөөрөмжийг давж туулах замаар ганцаар болон бүлэглэн оргох гэмт хэрэг үйлдсэн байна.

2002-2012 оны хугацаанд хорих, баривчлах, цагдан хорих байранд үйлдэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчил, дотоод нөхцөл байдлыг судалж үзвэл тэнд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн үйлдлийн арга хэлбэр нарийн, сайтар төлөвлөсөн, гарах үр дагаварыг урдаас тооцсон байхын зэрэгцээ хоригдогсодын сэтгэл зүйн өвөрмөц онцлог байдлаас шалтгаалан учруулж байгаа хор уршиг хүнд ноцтой шинжийг агуулж байгаа ба эдгээр гэмт хэргүүдийн дотроос хорих анги, баривчлах ял эдлүүлэх болон цагдан хорих байрнаас оргох гэмт хэрэг тодорхой хувийг эзэлж байна.

Сүүлийн 10 жилийн судалгаанаас харвал оргох гэмт хэрэг эхний жилүүдэд өндөр тоон үзүүлэлт харагдаж байгаа бөгөөд сүүлийн жилүүдэд 5 дахин буурсан үзүүлэлт харагдаж байна. Энэ нь оргох гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн эрэн сурвалжлах ажилгаанд анхаарахгүй байж болно гэсэн ойлголт биш харин энэ талын ажиллагааг улам бүр нарийвчлан авч үзэн үйл ажиллагааг нийгмийн хөгжил бусад хүчин зүйлтэй холбогдуулан зохион байгуулалтын болоод урьдчилан сэргийлэх хүрээнд энэ талын үйл ажиллагааны удирдлага, урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг улам бүр боловсронгуй болгох зайлшгүй шаардлага урган гарч ирсээр байна.

Эрэн сурвалжлах арга хэмжээнд хорих

²⁰ Б.Баясгалан., Магистрын ажил., 2010 он., 18 дахь тал.

байгууллагаас орголт гарсан анхны мэдээг хүлээж авмагц оргодол этгээдийн ул мөрийг илрүүлэх, бэхжүүлж авах эхний шатны арга хэмжээг авч хэргийн газраас оргосон, цаг хугацаа, оргодлын тоо, унаажсан болон зэвсэглэсэн эсэхийг тодорхойлон тухайн газар орны нөхцөл байдлаас шалтгаалан отолт, боолт, самналт хийх, олон нийтийн газруудыг шалгах, зам харилцааг хаах зэрэг ил арга хэмжээг шуурхай зохион байгуулан мөрийг нь олж илрүүлэн бэхжүүлэх арга хэмжээг авах нь зүйтэй. Ул мөрөөр нь мөрдөн хөөж орогнож, нуугдаж байж болзошгүй гэж үзсэн газрыг бүслэн хаах, самналт зохион байгуулах, отолт боолт хийх арга хэмжээг хугацаа алдалгүй авах зэрэг үндсэн үйл ажиллагааг удирдлага зохион байлтаар хангах шаардлагатай

Оргодлыг нэн түрүүнд баривчлан аюулгүй байдлыг хангахад энэ талын үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулж буй албан тушаалтны ур чадвар чухал ач холбогдолтой байдаг. Түүнчлэн эрэн сурвалжлах ажилтан /удирдах албан тушаалтан/ хорих байгууллагаас оргодол этгээд оргосон тохиолдолд эрэн сурвалжлах ажиллагааг дараахь үе шаттай явуулж болно. Үүнд:

1. Эрэн сурвалжлах ажилтан оргосон этгээдийн хань хамсаатан /гал хам/-ны яриа, өгүүлэлд хяналт тавин оргодлын явж, очих, байж болох чиглэл, орогнож болзошгүй газрын талаархи мэдээллийг олж авахад чиглэсэн арга хэмжээг зохионо.

Олдсон мэдээллийг үндэслэн тухайн оргодлын оргох болсон шалтгаан, нөхцлийг судалж түүний зорилгыг олж тогтоосноор эрэн сурвалжлах ажиллагааны үндсэн чиглэлийг тогтоон эрэн сурвалжлах хүн хүчийг хуваарилна.

2. Оргодол этгээдийн хувийн хэрэг, материал, авагдсан мэдээ, мэдээллийг нэгтгэн дүн шинжилгээ хийн таамаглал дэвшүүлнэ. Оргодол этгээдэд туслаж болох хүмүүс, ямар байдлаар тусламж дэмжлэг үзүүлж болох талаар дүрслэн тодорхойлно.

3. Оргодол этгээдийн талаархи эрэн сурвалжлах лавлагаа гаргана.

Эрэн сурвалжлах лавлагаанд доорхи мэдээллүүдийг багтаана.

Фото зураг, биеийн байцаалт, гадна төрх байдал, содон шинж тэмдэг, оргох үедээ өмсөж явсан хувцас, гэр бүл, садан төрөл, найз нөхөд, гэмт хэрэг хамтран үйлдэгсдийн оршин суух хаяг, албан газар, бусад орогнож болох газрууд гэх мэт зайлшгүй шаардлагатай

4. Эрэн сурвалжлах ажиллагаа явуулах төлөвлөгөөг нарийвчлан боловсруулна.

Төлөвлөгөөнд эрэн сурвалжлах ажиллагаанд оролцох хүн хүчний тооцоо, ямар унаагаар хэдий хугацаанд заагдсан газар хүрсэн байх, шатахуун хүнсэнд зарцуулах зардал, явах чиглэл, отолт хаалт, самналт хийх газар зэргийг тодорхой тусгаж өгнө.

5. Эрэн сурвалжлах бүлгүүдийг томилж дэвшүүлсэн таамаглалын дагуу орогнож нуугдаж болох газар, орон байрыг шалгана.

6. Орон нутгийн цагдаагийн байгууллагад мэдэгдэж олшруулсан эрэн сурвалжлах лавлагааг хүргүүлэх. Эрүүлжүүлэх байр болон албадан саатуулах газруудад оргодол этгээд байгаа эсэхийг нэн түрүүн шалгах шаардлагатай байдаг.

7. Оргодол этгээдийн талаар иргэд байгууллагад зарлах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр олон нийтэд мэдэгдэж тэдний тусалцааг авах, оргодлын талаархи мэдээллийг худалдан авах.

8. Тогтоол гүйцэтгэх газрын гүйцэтгэх алба /төв/-нд мэдэгдэж оргодол этгээдийн гэр бүл, садан төрөл, найз нөхөд, хам хэрэгтнүүдийн үйл хөдлөл, яриа өгүүлийг хяналтанд авах.

9. Оргодол этгээд орогнож байгаа газар, орон тогтоогдохгүй тохиолдолд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын гүйцэтгэх тагнуулын ажлын зааварт заасны дагуу эрэн сурвалжлах хэрэг нээж холбогдох арга хэмжээнүүдийг авах зэрэг үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулах нь зүйтэй.

10. Аймаг, орон нутгийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа хорих анги, баривчлах ял эдлүүлэх болон цагдан хорих байрнаас ялтан оргосон тохиолдолд хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албаны даргын тушаалаар батлагдсан эрэн сурвалжлах ажилтнуудын эрэн сурвалжлах бүлэг эрэн сурвалжлах ажлыг тухайн нутаг дэвсгэрт бүсчлэн шуурхай зохион байгуулна. Энэ төрлийн эрэн сурвалжлах ажиллагаанд эрэн сурвалжлах ажилтан тухайн газар орноо сайн мэддэг, иргэдийг таньдаг байх нь ихээхэн ач холбогдолтой. Орон нутгийн эрэн сурвалжлах ажиллагааг зохион байгуулахдаа тухайн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж буй хууль хяналтын байгууллагатай урьдчилан төлөвлөсний дагуу ажиллаж дэмжлэг авахын зэрэгцээ оршин суугаа иргэдийн мэдээ, мэдээллийг өргөнөөр ашиглах нь үр дүнтэй байдаг.

Орон нутгийн хэмжээний эрэн сурвалжлах ажиллагааг хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албаны удирдлага, гүйцэтгэх ажилтнууд зохион байгуулж оргодол этгээдийг баривчлах хүртэл хугацаанд үргэлжлүүлэн удирдаж байх нь зүйтэй.

Удирдлагын баг нь тухайн оргодол этгээдийн оршин сууж, ажиллаж амьдарч

байсан орон нутагт эрэн сурвалжлах ажиллагааг явуулахад нутгийн иргэд оргодол этгээдийг нуух, худал мэдээлэх, эрэн сурвалжлах ажиллагааг төөрөгдүүлэх гэх мэт хүндрэл бэрхшээлүүдээс урьдчилан сэргийлэхэд анхаарах шаардлагатай. Тиймээс энэ тохиолдолд мэдээлэл худалдан авах түүнчлэн тухайн орон нутагт үйл ажиллагаа явуулж байгаа ажилтнууд нь бусад байгууллагатай хамтран ажиллах чадварыг эзэмшсэн байвал зохино.

Улс орны хэмжээгээр зохион байгуулж буй эрэн сурвалжлах ажиллагаанд хууль хяналтын байгууллагуудыг оролцуулсаны үр дүнг харьяа байгууллагынхаа удирдлагад тогтмол танилцуулан холбогдох арга хэмжээг цаг алдахгүй шуурхай авч хэрэгжүүлж байх хэрэгтэй. Энэ нь дараагийн эрэн сурвалжлах ажиллагааг удирдан зохион байгуулахад чухал ач холбогдолтой.

Цаашид шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ажилтан албан хаагчид болон удирдлагын зүгээс харуул хамгаалалтыг оновчтой зөв зохион байгуулж ялтныг судлаж шинжлэх хяналт шалгалтын ажлыг эрчимтэй зохион байгуулж тодорхой арга хэмжээг авснаар оргох гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чухал ач холбогдолтой бөгөөд дээрх дэвшүүлсэн санал дүгнэлтэнд тулгуурлан оргосон этгээдийг эрэн сурвалжлах ажиллагааны удирдлага зохион байгуулалтаар хангавал оргодлыг эрэн сурвалжлах ажиллагаанд ахиц гарна гэдэгт найдаж байна.

*Хууль сахиулахын их
сургуулийн Удирдлагын
сургуулийн сонсогч, ахлах
дэслэгч Д.Чинзориг*

ХОРИХ АНГИЙН ХАРУУЛ ХАМГААЛАЛТ, ТҮҮНД АШИГЛАЖ БУЙ ХАМГААЛАЛТЫН ТЕХНИК, ТОНОГ ТӨХӨӨРӨМЖИЙН ТАЛААР

Хорих байгууллагын хэвийн үйл ажиллагааг хангахад ихээхэн хувь нэмэр үзүүлдэг алба нь хорих ангийн харуул хамгаалалтын алба юм. Хорих ангийн харуул хамгаалалтын алба нь анх гяндан салаа үүссэн тэр цагаас хойш өнөөг хүртлэх 90 гаруй жилийнхээ түүхэн хугацаанд тухайн цаг үе, нийгмийнхээ хөгжилд нийцүүлэн үйл ажиллагаагаа өргөтгөж өдөр тутмын үйл ажиллагаандаа удирдлага болгож ирсэн юм.

Хорих ангийн харуул хамгаалалтын гол хүч нь харуулын офицер, хянагч нар байдаг. Хорих байгууллагын түүхээс үзэхэд: *Хорих ангийн харуул хамгаалалтын алба нь ялтийг олон нийтээс тусгаарлан тэднийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, үйлдсэн хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, холбогдох хууль, хорих анги болон ялтны аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийг Шүүхийн Шийдвэр Гүйцэтгэх Ерөнхий Газрын өмнө хариуцдаг.*

Харуул хамгаалалтын ажлыг хорих ангийн дарга, харуул хамгаалалт, гүйцэтгэх алба эрхэлсэн дэд дарга нар өдөр тутмын шуурхай удирдлагаар хангаж, харуул хамгаалалтыг боловсронгуй болгох ажлыг

нэгтгэн зохион байгуулдаг. Хорих ангийн дарга харуул хамгаалалтыг дараах төрлөөр зохион байгуулна. /Хорих ангийн харуул хамгаалалтын болон ялтанд хяналт тавих журмын 2.3/

Үүнд:

- Байнгын хамгаалалт /ердийн буюу өдөр тутмын/
- Өндөржүүлсэн бэлэн байдалд шилжих
- Хүч нэмэгдүүлсэн хамгаалалт
- Ялтны гаргасан ноцтой гэмт үйлдэл /бусдыг барьцаанд авах, зохион байгуулалттайгаар хорих ангийн дотоод журам зөрчих, захиргааны шаардлагд захирагдахгүй байх, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал бий болгох, оргох/-ийг таслан зогсоох, эрэн сурвалжлах ажиллагаа зэрэг 4 төрлөөр зохион байгуулах бөгөөд эдгээр хамгаалалтын төрлүүдийг дэлгэрүүлэн авч үзье.

Хорих ангийн байнгын хамгаалалт /ердийн буюу өдөр тутмын/-ыг Шүүхийн Шийдвэр Гүйцэтгэх тухай Монгол Улсын хууль, Хорих ангийн дотоод журам, тэдгээрт нийцүүлэн гаргасан хорих ангийн даргын тушаалын дагуу зохион байгуулах бөгөөд шаардлагатай гэж үзвэл хүч нэмэгдүүлсэн харуулыг томилон үүрэг гүйцэтгэж болно.

Өндөржүүлсэн бэлэн байдалд шилжих -Улс орны гадаад, дотоод байдал хүндэрсэн, байгалийн гамшиг тохиолдсон, нийтийг хамарсан хорио цээрийн дэглэм тогтоосон, түүнчлэн нийтээр тэмдэглэх баярын өдрүүдэд болон хорих ангид бий болсон онцгой учрал, нөхцөл байдлын үед Шүүхийн Шийдвэр Гүйцэтгэх Ерөнхий Газрын даргын тушаалаар хүчлэн хамгаалалт /өндөржүүлсэн байдалд шилжих/-ыг зарлан ажиллах бөгөөд уг хамгаалалтын үргэлжлэх хугацаа, авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ түүнчлэн албаны бэлэн байдлыг хэрхэн хангаж ажиллах талаар тушаалд зааж өгнө.

Хүч нэмэгдүүлсэн хамгаалалт Ажлын шаардлага, албаны сургалт, дадлагын үед Хорих ангийн даргын тушаалаар тухайн хорих ангийн хэмжээнд “Хүчлэн хамгаалалт” зарласан тушаалд түүний үргэлжлэх хугацаа, эрх бүхий албан тушаалтны гүйцэтгэх үүрэг, тухайн хугацаанд мөрдөгдөх дотоод цагийн хуваарь, ялтанд хяналт тавих, гадна хамгаалалтыг хэрхэн зохион байгуулах /чанга, онцгой дэглэмтэй хорих анги, гянданд/ тухай болон хорих ангийн хариуцлагатай эргүүл, жижүүрийн бүрэлдэхүүний томилгоог тодорхой тусгана.

“Хүчлэн хамгаалалт”-ын хугацаанд ялтныг хорих ангийн хамгаалалтын бүсэд төвлөрүүлэн тэдний зүгээс үйлдэж болзошгүй гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг холбогдох албан тушаалтнууд авч хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээнэ. Жирийн дэглэмтэй хорих ангийн алслагдсан хэсэг, салбарт шаардлагатай гэж үзвэл Хорих ангийн даргын шийдвэрээр хүчлэн хамгаалалт зарлаж болно. Энэ тохиолдолд хорих ангийг хариуцан ажилладаг хорих ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавих эрх бүхий Прокурорын зөвшөөрлийг бичгээр авсан байвал зохино.

Хорих ангийн харуул хамгаалалтыг тухайн хорих ангийн дэглэм, ялтны тоо, байршил, албан хаагчдын орон тоо, ажил үүрэг гүйцэтгэж байгаа бэлэн хүч, тэдний зохион байгуулалт, албан хаагчдын эзэмшилд байгаа холбоо, дохиолол болон хамгаалалтын хэрэгсэл, галт зэвсэг, хүн нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл, үйлдвэрлэлийн ба газар нутгийн онцлог, улс орны гадаад дотоод нөхцөл байдал, цаг агаарын онцлог зэргийг харгалзан

- дотоодын хамгаалалт;

- гадна хамгаалалт гэсэн үндсэн 2 хэлбэрээр хорих ангийн алба хаагчид, бусад хүч хэрэгсэл, цагдаа, дотоодын цэрэг, шаардлагатай тохиолдолд харьяалах нутаг дэвсгэрийн засаг захиргааны байгууллагын хүч хэрэгсэл, дэмжлэгтэйгээр зохион байгуулна.

Хамгаалалтын хүч хэрэгсэл гэдэгт:

- хорих ангийн харуул хамгаалалтын болон бусад мэргэжлийн ажилтнууд;
- галт зэвсэг, /АКМ, ПМ, СВД гэх мэт/;
- тусгай хэрэгсэл, /Гар, хөл, хурууны гав, дөнгө, ороох цамц, нулимс асгаруулагч, амьсгал боогдуулагч, резинэн болон хуванцар сумтай буу гэх мэт/;
- инженерийн байгууламж /телекамер/ хяналт тавих бусад хэрэгсэл/;
- хамгаалалтын бүс, тэдгээрийн техник тоног төхөөрөмж, /Дотоодын хориотой бүс, үндсэн хашаа, цахилгаан дохиолол бүхий сийрэгжүүлсэн хөрстэй бүс, нохой гүйх бүс гэх мэт/;
- албаны нохой;
- онцгой байдлын үед ажиллах төлөвлөгөө болон хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу явуулж буй бусад ажиллагааг хамруулан ойлгоно.

Хорих ангийн хамгаалалтын хориотой бүс

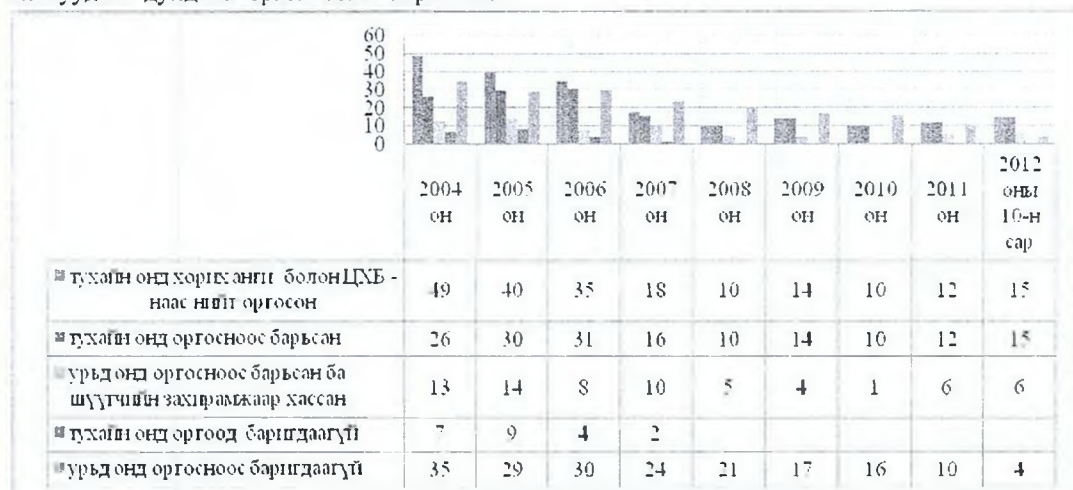
Хорих ангийн хамгаалалтын хориотой бүсийг 1993 онд батлагдсан “Хорих ял эдлүүлэх тухай хууль”-д анхлан тусгаж өгсөн байдаг.

Уг бүсийг тогтоож өгсөн нь ялтныг нийгмээс тусгаарлаж, иргэдийг гэмт халдлагаас хамгаалах, ялтан оргон зайлах, ялтныг гадны нөлөөллөөс хамгаалах, гэмт халдлагаас урьдчилан сэргийлэх мөн хорих

ангийн аюулгүй байдлыг хангахад өндөр ач холбогдолтой зүйл болсон юм. Хуулийг хэрэгжүүлж эхэлснээр ял эдэлж буй ялтнуудын дундаас оргох гэмт хэрэг жил

ирэх тусам буурсаар байгаа нь дараах судалгаанаас харагдаж байна.

Хамгаалалтын бүс гэдэгт хорих ангийн амьдралын болон үйлдвэрлэлийн бүс, тэдгээрийн техник тоног төхөөрөмж, инженерийн байгууламж, ялтны түр болон байнгын ажиллах хэсэг, хорих ангийн салбарын байр, үйлдвэрлэлийн талбайг тойруулан тогтоосон хорих ангийн хориотой бүс, ялтныг автомашин, галт тэрэг, онгоцоор хуяглан хүргэх, тээвэрлэх болон тухайн хэрэгслийг тус тус хамруулан ойлгоно.

Жирийн дэглэмтэй хорих ангийн амьдралын болон үйлдвэрлэлийн бүсээс 1500-2000 метр зайд хориотой бүсийг байгуулах ба энэ шийдвэрийг тухайн орон нутгийн Засаг дарга гаргах, түүнчлэн хориотой бүсийг 2 метр өндөртэй өргөст тороор хашаалах бөгөөд мөр хоорондын зайг 12-15 сантиметр байхаар тогтоосон байдаг боловч энэ нь бодит амьдрал дээр хэрэгждэггүй явдал түгээмэл байна.

Хориотой бүсийн эргэн тойронд Монгол, Орос, Хятад, Англи хэлээр **“АНХААР ХОРИОТой БҮС”** гэсэн сануулгыг өдөр шөнийн аль ч цагт харагдахуйцаар гаргацтай бичиж байршуулна гэжээ.

Телекамерийн хяналтыг сайжруулсанаар ялтны дундаас гарах зөрчил буурч зөрчлийг нөхөн илрүүлэлт сайжирсан байна. 2012 онд ялтны гаргасан зөрчлийг өнгөөр нь ангилж тэдгээр зөрчил гаргасан ялтнуудад ногдуулсан сахилгын шийтгэлийн судалгааг үзвэл:

**2012 ОНД ХОРИХ АНГИУДАД ЯЛ
ЭДЭЛЖ БАЙГАА ЯЛТНУУДЫН
ГАРГАСАН ЗӨРЧЛИЙН СУДАЛГАА**

д/д	Анги	Гаргасан зөрчил										Бүгд		Авсан арга хэмжээ					Бүгд
		ажил хийхээс зайлсхийсэн	ажлын талбай, хорих томилог дүр мэдэл насан	бусдын дарамталсан, да зүйл буцаасан	Бие эрхтэндээ санаатай гэмтэл учруулсан	бусдын биед гэмтэл учруулсан	аран уусан	хулгай хийсэн	хоригтой тоглоом тогложсон	Албан хаагчийн хууль ёсны шаардлагыг эсэргүүцсэн	Гар утас	бусад	бусад	ээжийн бус ажил хийлгэх	Хөдөлмөрийн нөхцөл өөрчлөх сахилт байранд хорих	шигшмэл хоног хасгах			
1	НХА-401									1	3	1	5	2		3		5	
2	Авдварант-403						2				12	3	17	4		12	1	17	
3	Ташир-405										1	3	4			3	1	4	
4	Баянзүрх-407									2	3	14	19	3	5	4	7	19	
5	Тоосго-409								1	2	9	5	17	9	1	6	1	17	
6	НХХА-411									1			1			1		1	
7	Зүүнхараа-413						7				60	1	68	33	2	27	6	68	
8	Мааньт-415					1				2	8	10	21	2	2	15	2	21	
9	Монголморьт-417						5				17		22	13	4		5	22	
10	Хэнтий-419										31		31	25		6		31	
11	Амгалан-421						2			2	9	3	16	3		2	11	16	
12	Хархорин-423		2		1		2				12	1	18	6		2	10	18	
13	Говьсүмбэр-425									3	25	6	34	21		13		34	
14	Багануур-427									1	103	11	115	51	1	57	6	115	
15	СЭА-429												0					0	
16	Дарьт-433						6				25	1	32	19	1	8	4	32	
17	Дархан-Уул-435								8	3	3		14	5		9		14	
18	Булган-439	2								3	1	4	10	4	2	2	2	10	
19	Хөвсгөл-443				1		4	1			1		7	1		2	4	7	
20	Ховд-457									1	1		2		1	1		2	
21	ЦХ-461/аж ахуй/										1	2	3			1	2	3	
22	Дарь-Эх-441						17			3		4	24			20	4	24	
23	Хонгор - 431												0					0	
24	Дархан-445	1			1						6		8	7		1		8	
25	Орхон-437				1							2	3	3				3	
	БҮГД	3	2	0	4	1	28	1	9	21	336	69	474	214	19	179	62	474	
	БҮГД	0	2	13	5	21	90	0	17	51	768	149	1116	560	91	331	134	1116	
		3	4	13	9	22	118	1	26	72	1104	218	1590	774	110	510	196	1590	
	БҮГД	0	0	0	1	4	13	0	0	11	47	17	93	38	10	29	16	93	
		3	4	13	10	26	131	1	26	83	1151	235	1683	812	120	539	212	1683	

Дүгнэлт:

Сүүлийн жилүүдэд хорих ангид ял эдэлж байгаа ялтнуудын дундаас хориотой эд зүйл болох гар утас ашиглах явдал таслан зогсоогдохгүй байгаа нь Шүүхийн Шийдвэр Гүйцэтгэх байгууллагын тулгамдсан асуудал болоод байна.

Мөн Эрүүгийн хуулийн шинэтгэлийн хүрээнд ялын төрлийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр хуулийн төсөл боловсруулагдаж байна. Өөрөөр хэлбэл Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд “гэрийн хорио” гэсэн шинэ төрлийн ялыг бий болгохоор тусгасан бөгөөд уг ялаар шийтгүүлсэн ялтанд байр зүйн хяналт тогтоох хэрэгсэл /цахилгаан гав/ хэрэглэхээр төлөвлөжээ. Хийгдэж буй өөр томоохон шинэчлэлийн нэг нь хорих ял эдлүүлэх дэглэмийг олон улсын жишигт нийцүүлэн:

- Нээлттэй
- Хаалттай системд шилжүүлэх явдал юм.

Нээлттэй дэглэмтэй хорих ангид ял эдлэх ялтан нь хорих ангиас тогтоосон болон өөрийн сонгосон газраа харуул хамгаалалтгүйгээр ажиллах, өөрийн зардлаар их дээд сургуульд суралцах боломжтой байдаг бол хаалттай дэглэмтэй хорих ангид ял эдэлж буй ялтан зөвхөн гэрээний дагуу хорих ангиас заасан газарт харуул хамгаалалтын дор хөдөлмөрлөдөг.

Нээлттэй дэглэм бүхий хорих ангид ялтныг ял эдлүүлэх нь хорих ялаар шийтгэгдсэн ялтныг аль болох нийгэмд ойр байлгах, ажил, хөдөлмөр эрхлүүлэх замаар ялтанд хөдөлмөрийн дадлага олгох, нийгэмшүүлэх, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэхэд ач холбогдолтой гэж үздэг. Манай улсын хувьд хорих ял эдлүүлэх нээлттэй дэглэмд ял эдлэх ялтнуудад тавих хяналтыг хэрхэн

хэрэгжүүлэх талаар нарийвлан судлах шаардлагатай.

Хорих ял эдлүүлэх нээлттэй дэглэмийг дэлхий нийтийн жишигт нийцсэн байдлаар хэрэгжүүлэхийн тулд нээлттэй дэглэмд ял эдлэх ялтнуудад байр зүйн хяналт тогтоох /цахилгаан гав, GPS хэрэглэх/ тогтолцоог бий болгох нь зүйтэй гэж үзэж байна. Учир нь хорих ял эдэлж байгаа ялтнуудыг эзэнгүй /илрээгүй/ гэмт хэргийг үйлдсэн хэмээн сэжиглэх явдал элбэг тохиолддог төдийгүй, хяналтгүйгээр сул чөлөөтэй гадуур явдаг гэсэн шүүмжлэл байнга гардаг билээ. Нээлттэй хорих ангид ял эдлэх ялтнуудад GPS ашиглан байр зүйн хяналт тогтоох нь дараах ач холбогдолтой хэмээн үзэж байна.

Үүнд:

1. Хорих ангийн хамгаалалтын албаны үйл ажиллагааг хөнгөвчилнө.
2. Ялтан нийгэм дунд ажиллаж хөдөлмөрлөх, сурч боловсрох боломжтой болох бөгөөд энэ нь ялтныг нийгэмшүүлэхэд ажилд чухал ач холбогдолтой.
3. Биечилсэн хяналт тавихгүй байснаар ялтны сэтгэл зүйд төдийгүй түүний хүмүүжилд нь эерэг нөлөөлөл үзүүлнэ.
4. Гэмт хэрэг үйлдсэн байж болзошгүй гэх хардлага үгүй болж Цагдаагийн байгууллагатай хамтран ажиллах харилцаа сайжирна.
5. Ялтны хөдөлгөөнийг бүрэн хянах боломж бүрдэнэ гэх мэт.

Дэвшүүлж буй санал:

1. Хорих ангид ашиглаж буй харуул хамгаалалтын техник, тоног төхөөрөмж, инженерийн байгууламжийг сайжруулан хүрэлцээг нэмэгдүүлж хорих ангийн дотоод болон гадаад хэсэг, байршилыг бүрэн хяналтанд хамруулах. Түүнчлэн хорих ангийн удирдлага нууцыг чандлан хадгалж онлайнаар телехяналтыг хэрэгжүүлэх

боломжийг судалж шийдвэрлэх.
/хэрэгжүүлж эхэлсэн туршлага байдаг/

2. Байр зүйн хяналт тавих хэрэгсэлийг /Цахилгаан гав, GPS/ нарийвчлан судалж уг хяналтыг тавих эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох, үүнийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах санхүүгийн судалгаа, тооцоог үндэслэлтэй гаргах,

3. Шинэ төрлийн хамгаалалт, хяналтын техник хэрэгсэл хэрэглэхтэй холбогдуулан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын холбогдох мэргэжлийн ажилтнуудыг түргэвчилсэн сургалтанд хамруулж мэдлэг, чадвар эзэмшүүлэх арга хэмжээг дэс дараатайгаар авч хэрэгжүүлэх.

Ялтны дундаас гарч буй зөрчлийн дийлэнх хувийг гар утасны зөрчил эдэлж байгааг таслан зогсоох зорилгоор сүлжээ сарниулагчийг хорих ангийн бүсэд байршуулж ялтан гар утас ашиглах зөрчлийг улсын хэмжээнд таслан зогсоох. Уг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхдээ ШШГЕГазраас нэгдсэн бодлого хэрэгжүүлж үүрэн холбооны бүх төрлийн оператор /Мобиком, Скайтел, Жи-Мобайл, Юнител, Монголын цахилгаан холбоо/ -ын сүлжээг ялтнууд ашиглах боломжийг албан хаагчдад сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй байхаар шийдвэрлэх.

*ХСИС-ийн Шүүхийн
шийдвэр гүйцэтгэл
судлал төвийн эрдэм
шинжилгээний
ажилтан, магистр,
ахлах дэслэгч
Д.Жамъяндагва*

“ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХОРИХ ЯЛ ЭДЛЭГСДЭД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ”

Өнөөгийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь анх 1921 оны 07 дугаар сарын 10-нд Монгол Улсын Шүүх яамны харьяанд байгуулагдсан “Гяндан салаа” буюу хожмын Засан сайжруулах газрын үйл ажиллагаа нь 1931 он хүртэлх хугацаанд өөрийн гэсэн нэгдсэн хуульгүй, засаг төрийн дээд байгууллагаас батлан гаргасан төрөл бүрийн эрхийн актуудаар зохицуулагдан үйл ажиллагаагаа явуулж байжээ.

Аль нэг улс оронд төрт ёс үүсэн бий болж, хөгжин ирсэн түүхэн замнал нь цагдаа, шорон, гяндангийн түүхтэй салшгүй холбоотой байсныг үгүйсгэх аргагүй билээ. Монгол Улсын үе үеийн төр гэм буруутай этгээдүүдийн үйлдсэн хэргийг шүүн хэлэлцэхдээ төрт ёсыг дээдлэн, түүнийг ялд унагаж, зохих ялыг эдлүүлж ирсэн эртний түүхтэй бөлгөө²¹.

Иймээс хорих ял эдлүүлэх байгууллагын үйл ажиллагааг бүхэлд нь зохицуулах нэгдсэн хууль гаргах нь зайлшгүй шаардлагатай байсан бөгөөд үүний гол шалтгаан нь 1924 оны 11 дүгээр сарын 25-ны өдрийн 16 цаг 17 минутанд Ардын Их хурлаас Монгол Улсын анхны Үндсэн

²¹ А.Лхагва. Монгол Улсын шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн замнал. УБ 2011 он. 9-13 дах тал

хуулийг батлан гаргасан явдал юм²². 1926 онд Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Шүүх цаазын бичиг батлагдан гарч “Аливаа ял ба засан сайжруулах араг хийгээд ард олныг арчлан хамгаалах арга зүйлүүдийг ялгаварлахуй²³” гэсэн бүлгийн дотор гянданд хорьж албадан үйлдвэр хийлгэх тухай заалтууд орсон байдал нь ялын төрлүүдийг тодорхой болгосон явдал байв. Энэхүү Шүүх цаазын бичигт ялын төрлүүдийг зааж өгсөн болохоор тэдгээр ялуудыг эдлүүлэхтэй холбоотой хууль гаргах шаардлага бий болж улмаар 1931 онд “Монгол Ард Улсын дотор аливаа хэрэгтэн, ялтанг засан сайжруулах ажлын тухай хууль” батлагдсан гарсан нь Монгол Улсын ял эдлүүлэх байгууллагын эрх зүйн түүхэн хөгжилд чухал үйл явдал болсон юм.

Ийнхүү Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын эрх зүйд хамаарагдах хууль тогтоомжуудыг авч үзвэл: 1931, 1966, 1981, 1993, 1994, 1995, 1996, 1999, 2000, 2002, 2007, 2008 онд тус бүр батлагдсан 12 удаагийн нэр бүхий хуулиуд хамрагдаж байна. Эдгээрээс 5 нь /1931, 1966, 1981, 1993, 1996, 2002/ хорих ял эдлүүлэх ажиллагаанд хамаарч байгаа бөгөөд ямар нэг хэмжээгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст хандсан заалтууд орсон байдаг.

Судалгааны ажлын гол зорилго нь Шүүхээс гэм буруутай нь тогтоогдож, хорих ялаар шийтгэгдсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй этгээд ба хорих ял эдлүүлэх газарт ял эдлэж байх хугацаанд гэмтэл авч хөгжлийн бэрхшээлтэй буюу тахир дутуу болсон ял эдлэгсдийн бодит байдлыг судлахад чиглэсэн болно.

²² Д.Адъяабазар Монгол Улсын 1921 оноос хойшхи Эрүүгийн хууль тогтоомжийн хөгжилт УБ 1988 он. 6-7 дах тал

²³ А.Лхагва. Монгол Улсын шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн замнал. УБ 2011 он. 105-111 дах тал

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын харьяа аймаг, нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх алба, хорих ангиудад ял эдэлж буй 6500 гаруй хүмүүсийн дундаас “хөгжлийн бэрхшээл” үүссэн шалтгаан, нөхцөл байгаа эсэхийг тодруулах үүднээс судалгааны норматив аргыг хэрэглэв.

Монгол Улсын хэмжээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын харьяа аймаг, нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх алба, хорих ангиудад дунджаар нийт 6500-6800 ялтан шүүхээс хорих ялаар шийтгүүлэн гяндан, онцгой, чанга, жирийн дэглэмтэй хорих ангид болон эмэгтэйчүүдийн хорих анги, насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ангид ял эдэлж байна. Эдгээрээс байнгын нэгдсэн эмнэлэгийн буюу эмчийн хяналтанд байдаг дунджаар нийт 336 ял эдлэгсэд байгаа бөгөөд үүнээс гяндан дэглэмтэй хорих ангид 24 ялтан, онцгой дэглэмтэй хорих ангид 26 ялтан, чанга дэглэмтэй хорих ангид 166 ялтан, жирийн дэглэмтэй хорих ангид 83 ялтан, эмэгтэйчүүдийн жирийн дэглэмтэй хорих ангид 35 ялтан, насанд хүрээгүйчүүдийн жирийн дэглэмтэй хорих ангид 2 ялтан хөдөлмөрийн чадваргүй болон эрүүл мэндийн хувьд доголдолтой болсон хэдий ч ялаа эдэлсээр л байна²⁴.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын харьяа нэгдсэн эмнэлэгийн болон хорих ангиудын эмчийн байнгын хяналтанд байдаг ял эдлэгсдийн өвчлөл нь даралт, зүрх судасны, чихрийн шижин, хавдар, сэтгэцийн эмгэг, уналт таталт, хараагүй буюу хиймэл нүдтэй, сонсголгүй, хөлгүй, гаргүй болон хиймэл эрхтэнтэй ялтанууд байгаа юм. Нэгдсэн эмнэлэг нь өвчтэй ялтануудын байнгын эмчилгээ сувилагаанд анхаарч өөрийн нөөц бололцоог

²⁴ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, Нэгдсэн эмнэлэгийн хамтарсан 2013.01.06-ны өдрийн судалгаа

ашиглан үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулахаас гадна өвчтэй ял эдлэгсдийн өвчлөлийн байдлыг судалж, дүн шинжилгээ хийж, мэргэжлийн ур чадвар гарган өвчтөнүүдийг өвчлөл тус бүрээр нь ялган тэдгээр өвчтэй ялтануудад зөвлөгөө өгч, хяналтандаа байлгаж байгаа нь сайшаалтай юм.

Ял эдэлж буй өвчтэй ялтнуудаас хөдөлмөрийн чадвар алдалт тогтоолгосон 79 ялтан, хөгжлийн бэрхшээлтэй нь тогтоогдсон 46 ялтан хорих ангид ял эдэлж байгаагаас цаашид нэн даруй зайлшгүй шаардлагатай протез, ортопедийн хэрэгсэл хийлгэх 22 ялтан байгаа нь судалгаагаар харагдаж байна²⁵. Хорих ангиудад ял эдэлж буй хөдөлмөрийн чадвараа алдсан, хөгжлийн бэрхшээлтэй, гаргүй, хөлгүй, хараагүй, дүлий хүмүүжигч нар нь бусад хүмүүжигчдээс маш их ялгаатай бөгөөд бусад хүмүүжигч нар шиг гадуур ажиллах, заалтанд гарч ажиллаж ажлын хоног, урамшуулал, шагнал авах боломжгүйд хүрдэг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй ялтнууд өөрсдөө бие даан өдөр тутам хэвийн үйл ажиллагаагаа явуулж чадахгүй, байнга хүний асрамжид байж бие засах, хувцаслах, явах гэх мэт хүндрэлүүд гарч байдаг бөгөөд эдгээрийг зохицуулсан эрх зүйн орчин, ахуй нөхцөл дутагдалтай байдаг. Энэхүү байдал нь тэдний эрхийг маш ноцтойгоор зөрчиж байгаа нь ил тод юм. Мөн нэг асуудал нь хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албадуудаас гэрээгээр болон үйлдвэрлэлд ажиллаж байгаад гэмтэл бэртэл авч эрүүл мэндээрээ хохирсон хүмүүжигчид цөөнгүй байгааг нуух юун билээ.

Дээрх судалгаанаас авч үзвэл хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албуудад ял эдэлж

буй хөгжлийн бэрхшээлтэй, хөдөлмөрийн чадвараа алдсан нь тогтоогдсон ялтан нар нь өөрт шүүхээр оногдуудсан хорих ялыг эдэлж байх хугацаандаа бусад ял эдлэгсдийн хараанд буюу асрамжид байж, сэтгэл санаа нь тогтвортой бус, орчин ахуй нөхцөл маш муутай байна.

Нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүжигч нарын олонх нь гэмт хэрэгт холбогдож шүүхээр гэм буруутай нь тогтоогдож, хорих ангид ирж байгаа нь судалгаагаар харагдаж байна. Иймд шүүх хөгжлийн бэрхшээлтэй буюу тахир дутуу иргэдэд ял оноохдоо хөнгөрүүлэх нөхцлийг урьтал болгон, тэдэнд хорих ял бус тэнсэн харгалзах, хорихоос өөр төрлийн ялыг түлхүү хэрэглэх нь зүйтэй. Мөн хууль тогтоох дээд байгууллагаас эрүүгийн хуулийн зүйл заалтанд хөгжлийн бэрхшээлтэй, тахир дутуу иргэд гэмт хэрэгт холбогдож, гэм буруутай нь шүүхээр тогтоогдож хорих ялаар шийтгэх тохиолдолд хөнгөрүүлэх нөхцлийг хуульчилж өгвөл тэдний эрх зөрчигдөх нь багасах болно. Нэгэнт хорих ангид ял эдэлж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй ялтан нар нь ажлын байраар хангагдаж, ажил хөдөлмөр эрхэлж ажлын хоног, урамшуулал шагнал авч чадахгүй нь байгаа тул хорих ангид сахилгын зөрчиж гаргаагүй хүмүүжиж байгаа ялтанд тодорхой хувиар ажлын хоног, урамшуулал шагналыг хорих байгууллага нь өөрийн эрх мэдлийн хүрээнд шийдвэрлэж байвал зохистой. Мөн хөдөлмөрийн чадвараа алдсан нь тогтоогдсон, хөгжлийн бэрхшээлтэй /2 хөлгүй, нүдгүй гэх мэт/ ялтнуудыг прокурор, шүүхийн байгууллага сайн судалж хугацаанаас нь өмнө суллавал тэднийг нийгэмшүүлэхэд чухал ач холбогдолтой юм.

Анхаарал хандуулсан баярлалаа

²⁵ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын Нэгдсэн эмнэлэгийн 2013.01.08-ны өдөр гаргасан судалгаа

*ХСИС-ийн ШШГС-ийн
Шүүхийн шийдвэр
гүйцэтгэлийн процессын
эрх зүйн тэтгэхмийн
багш, докторант, ахлах
дэслэгч С.Буянзаяа*

ТОРГОХ ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ АЖИЛЛАГААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ ШИНЭЧЛЭХ ШААРДЛАГА

Торгох ял оногдуулах болон ял эдлүүлэх ажиллагааны түүхэн уламжлал

Эрүүгийн ял оногдуулах буюу ял эдлүүлэх ажиллагаа нь нэн эртнээс уламжлалтай бөгөөд тухайн үеийнхээ хэв хууль, зарлиг, айлтгал, захиа зэрэг бичмэл байдлаар хэм хэмжээ нь зохицуулагдаж ирсэн байдаг. Үндэсний ардчилсан хувьсгалын эхэн үеийн эрүүгийн эрх зүйтэй холбоотой хууль тогтоомж нь ч энэ түүхэн эх сурвалжуудад тулгуурлан цаг үеэ даган хөгжиж ирсэн түүхэн замналтай. Эрүүгийн хууль нь 1911 оноос хойш одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй 2002 оны хууль хүртэл 12 удаа шинэчлэдэн, эрх зүйн зохицуулалт боловсронгуй болж иржээ. /1911, 1918, 1921, 1926, 1929, 1934, 1942, 1961, 1966, 1986, 1993, 2002/. Энэхүү үе үеийн Эрүүгийн хуулиудын 11 хуульд нь торгох ял өөрийн гэсэн онцлогтой байдлаар тусгалаа олж ирсэн байна. Дурдвал:

1. 1911 – Эрүүгийн 4 төрлийн ялтай, үүний дотор “Торгон шийтгэх”
2. 1918 – Эрүүгийн 8 төрлийн ялтай, үүний дотор “Мал ба мөнгөөр торгох”
3. 1926 – Эрүүгийн 9 төрлийн ялтай, үүний дотор “Торгох”
4. 1929 – Эрүүгийн 11 төрлийн ялтай, үүний дотор “Мөнгө торгох”
5. 1934 – Эрүүгийн 11 төрлийн ялтай, үүний дотор “Мөнгө торгох”
6. 1942 – Эрүүгийн 10 төрлийн ялтай, үүний дотор “Мөнгөн торгууль”

7. 1961 – Эрүүгийн 7 төрлийн ялтай, үүний дотор “Торгох”
8. 1966 – Эрүүгийн 9 төрлийн ялтай, үүний дотор “Торгох”
9. 1986 – Эрүүгийн 10 төрлийн ялтай, үүний дотор “Торгох”
10. 1993 – Эрүүгийн 6 төрлийн ялтай, үүний дотор “Торгох”
11. 2002 – Эрүүгийн 7 төрлийн ялтай, үүний дотор “Торгох”.

Дээр дурдсанаас харахад аль ч цаг үед торгох ялыг оногдуулж байсан нь зайлшгүй байх шаардлагатай ял гэдгийг харуулж байна. Мөн үүнтэй адилаар оногдуулсан ялыг эдлүүлэх ажиллагааг тухайн нийгмийн байдлаас шалтгаалан хэд хэдэн газар эдлүүлэхээр эрх зүйн зохицуулалтыг хийжээ. Тодруулбал оногдуулж буй ялын зарим төрлийг “хотын шүүн таслах газар”, үлдсэн заримыг “улсын ерөнхий цагдан сэргийлэх газар” эдлүүлдэг байжээ.²⁶ Ялыг эдлүүлэхдээ мал буюу мөнгө торгосон аль ч болов төлөөгүй тохиолдолд эд хөрөнгөөс албадан гаргуулж шийдвэрлэдэг байжээ.

Нэгэн жишээ дурдахад 1926 оны эрүүгийн хуулиар оногдуулсан торгох ялын “хүнийг алсан, хүнд шархдуулсан, дутуу тахирт хүргүүлсэн зэрэг эмгэг олсон ба хүчирхэн явалдах, насанд хүрээгүй бөгөөд бусадтай явалдаагүй охидтой явалдах, санаатайгаар гал түймэр тавих, дээрэмдэх, хулгайлсан бод мал хорнос дээш ба мөнгөн зоос эд таваарын үнэ 500 төгрөгөөс дээш эдгээр эрүүгийн хэргийг хотын шүүн таслах газар, дээр дурдсанаас бусдыг улсын ерөнхий цагдан сэргийлэх газар хариуцан ялыг эдлүүлэхээр тусгагдсан байна.

Торгох ял эдлүүлэх ажиллагааны өнөөгийн байдал

Хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй 2002 оны Эрүүгийн хуульд /47 дугаар зүйл/ торгох ялыг тодорхойлохдоо “Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд шүүхээс мөнгөн төлөөс

²⁶ БНМАУ-ын Засгийн газрын албаны сэтгүүл. №13, 1926 он. 34-75 дахь тал

оногдуулахыг торгох ял гэнэ” гэж заажээ. Торгох ялыг үндсэн ялын чанартай хэрэглэдэг ба ялын мөнгөн дүнгийн хэмжээ нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг гол болгон таваас таван зуу дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэн хэмжээгээр оногдуулдаг. /Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ нь 140.400 төгрөг/

Ялан торгох ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол гарснаас хойш 7 хоногийн дотор шийдвэрийг сайн дураараа биелүүлэх үүрэгтэй боловч үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд аймаг, нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх алба ял эдлүүлэх ажиллагааг албадан гүйцэтгэнэ. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа нь төрийн албадлагын шинжтэй бөгөөд торгуулийн мөнгийг төлөөгүй тохиолдолд ялтны эд хөрөнгөөс албадан гаргуулах ажиллагааг шийдвэр гүйцэтгэгч явуулдаг.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд ялан торгуулийн мөнгийг тогтоосон хугацаанд төлөх бололцоогүй тохиолдолд түүний гаргасан өргөдлийг үндэслэн торгууль төлөх хугацааг 6 сар хүртэл хугацаагаар сунгаж болох тухай тусгажээ. Энэ нь нэг талаараа ялтан торгуулийг төлөхөд боломж олгож байгаа хэдий боловч нөгөө талаар шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаа буюу ял эдлүүлэх ажиллагаа энэ хугацаагаар хойшлогдох сөрөг талтай байдаг.

Ялтан эд хөрөнгө, хөдөлмөрийн хөлс, цалин орлогоо нуух, бусдад хууль бусаар шилжүүлэх, үрэгдүүлэх, шийдвэр гүйцэтгэгчид мэдэгдэлгүйгээр байнга оршин суугаа газраа өөрчлөх зэргээр ял эдлэхээс санаатайгаар зайлсхийвэл шийдвэр гүйцэтгэгч нь зохих шалгалтыг явуулж, торгох ялыг баривчлах, хорих ялаар солих тухай саналыг прокурорт гаргах эрх зүйн зохицуулалттай. Энэ зохицуулалт нь Эрүүгийн хуультайгаа зөрчилддөг. Учир нь Эрүүгийн хуульд торгох ялыг зөвхөн хорих ялаар солиж болох тухай заасан байдаг.

Торгох ялыг өөр төрлийн ялаар солих эсэхийг ял эдлүүлэх ажиллагааг эрхлэн явуулж байсан шийдвэр гүйцэтгэгчийн санал, ял

эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавьж байгаа прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх шийдвэрлэдэг боловч энэ хоёр хуулийн аль заалтыг удирдлага болгон шийдвэрлэх нь ойлгомжгүй байдаг. Эрүүгийн хууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль нь хоёулаа хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй салбар шинжлэх ухааны томоохон хууль юм.

Мөн Эрүүгийн хуульд заахдаа торгох ялаас ноцтойгоор зайлсхийвэл уг ялын хэмжээнээс хамааран гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ялаар солиж болохоор хуульчилсан байдаг хэдий боловч энэ нь нарийн зохицуулалт болж чаддаггүй. Нэгэнт мөнгөн дүнгээр ялыг оногдуулж байгаа бол мөнгөн дүнгийн хэмжээнээс хамааруулан ялыг өөрчлөх талаар эрх зүйн зохицуулалтыг хийж болно.

Нөгөө талаасаа Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд заасны дагуу баривчлах болон хорих ялаас сонгон солих тохиолдолд зөвхөн шүүгчийн үзэмжийн асуудал болдог. Эрх зүйн зохицуулалт нь тодорхой бус учраас торгох ялыг 1 сарын баривчлах ялаар солих, 3 жилийн хорих ялаар солих хоёрын хооронд ямар ч зөрүү гарахгүй буюу шүүгч хуулийн дагуу шийдвэр гаргасан хэрэг болдог.

Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд хэдийгээр ялтан боловч хувь хүний үүднээс өөрийн хууль ёсны эрх, эрх чөлөө, хуулиар хамгаалагдсан ашиг сонирхлоо хамгаалах эрхтэй. Энэ үндэслэлээр торгох ялыг өөр төрлийн ялаар солисон бол магадгүй хорих ялаар солихоор шүүх шийдвэрлэсэн бол тухайн иргэний хуулиар хамгаалагдсан ашиг сонирхолд нь халдаж байгаа хэрэг юм.

Ийм асуудал гаргахгүйн тулд эрх зүйн зохицуулалтыг шинэчлэх зайлшгүй шаардлага байгаа юм. Судлаач миний зүгээс торгох ял эдлүүлэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох үүднээс дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

Санал:

1. Эрүүгийн хуулийн 47 дугаар зүйлийн 2 дахь заалтад “Торгох ялын хэмжээг гэмт хэрэг үйлдэх үед мөрдөгдөж байгаа хууль тогтоомжид

заасан хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг тавиас таван зуу дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр тогтооно”.

Үндэслэл: 5 – 500 дахин нэмэгдүүлж байгаа нь торгох ялыг хэтэрхий харьцангуй оногдуулж байна гэж үзэж байна. Иймд 50 – 500 дахин болгож өөрчлөх саналтай. /Одоо 702,000–70,200,000төгрөг, шинэчилж 7,020,000–70,200,000төгрөг/

Санал:

2. Эрүүгийн хуулийн 47 дугаар зүйлийн 3 дахь заалтад “Торгох ялаас ноцтойгоор зайлсхийвэл уг ялын хэмжээнээс хамааруулан шүүх торгох ялыг дор дурдсан хугацаагаар хорих ялаар сольж болно.

47.3.1. Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг тавиас нэг зуун тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээтэйгээр оногдуулсан бол нэг жил,

47.3.2. Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг нэг зуун тавин нэгээс гурван зуун хорь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээтэйгээр оногдуулсан бол хоёр жил,

47.3.3. Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг гурван зуун хорин нэгээс таван зуу дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээтэйгээр оногдуулсан бол гурван жил.

Үндэслэл: Хуульд зөвхөн 3 жил хүртэл хугацаагаар хорих ялаар сольж болох тухай заасан нь нарийвчилсан зохицуулалт болж чадаагүй. Иймд хуулийг хэрэглэх болон ял эдлүүлэх ажиллагааг хүндрэлгүй явуулахад дээрх өөрчлөлтийг хийх саналтай.

Санал:

3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 93 дугаар зүйлийн 1 дэх заалтад “Ялтан эд хөрөнгө, хөдөлмөрийн хөлс, цалин орлогоо нуух, бусдад хууль бусаар шилжүүлэх, үрэгдүүлэх, шийдвэр гүйцэтгэгчид мэдэгдэлгүйгээр байнга оршин суугаа газраа өөрчлөх зэргээр ял эдлэхээс санаатайгаар зайлсхийвэл шийдвэр гүйцэтгэгч зохих шалгалт явуулж, торгох ялыг хорих ялаар солих тухай саналыг прокурорт гаргана”.

Үндэслэл: Энэ заалтаас “баривчлах” гэдэг үгийг хассан. Торгох ялыг баривчлах ялаар солих нь ялтныг нэгээс зургаан сарын хугацаатай баривчлах ялыг эдлээд торгох ялгүй болох мөнгөн торгуулиас зугатаах үндэслэл болж байна гэж үзсэн. Иймд дээрх өөрчлөлтийг хийх саналтай.

Санал:

4. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 93 дугаар зүйлийн 2 дахь заалтад “Шийдвэр гүйцэтгэгчийн санал, прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх Эрүүгийн хуульд заасны дагуу торгох ялыг хорих ялаар сольж болно”.

Үндэслэл: Энэ заалтаас мөн “баривчлах” гэдэг үгийг хассан. Ингэж хассан нь Эрүүгийн хууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль хоёрын хооронд торгох ял эдлүүлэх ажиллагааны талаар ямар нэгэн эрх зүйн зохицуулалтыг зөрүүтэй байдал гарахгүй болно. Иймд дээрх өөрчлөлтийг оруулах саналтай.

Санал:

4. Эрүүгийн хуулийн 202 дугаар зүйлийн 2 дахь заалтад “Агаарыг хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд хортой болисоор бохирдуулсны улмаас үлэмж хэмжээний хохирол учирсан бол тодорхой албан тушаал эрхлэх, үйл ажиллагаа явуулах эрхийг гурван жил хүртэл хугацаагаар хасах буюу хасахгүйгээр хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг хоёр зуун нэгээс хоёр зуун тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ”.

Үндэслэл: Энэ заалтад “хоёр” гэдэг үгийг нэмж өгсөн. Учир нь одоо байгаа хуулийн заалт нь зуун нэгээс эхлэн гэж байдаг учир хэдэн зуун нэгээс эхлэх нь тодорхойгүй байгаа юм. Иймд хүлээлгэх хариуцлагын хэмжээг тодорхой болгох нь зүйтэй гэж үзэж дараах өөрчлөлтийг оруулах саналтай.

**"ЭРҮҮГИЙН ХУУЛЬ"-ИЙГ "ГЭМТ
ХЭРГИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ"-ТАЙ
ХАРЬЦУУЛАХ НЬ**

хэлэлцэгдэж байгаа Гэмт хэргийн тухай хуулийн төсөлд торгох ялын эрх зүйн зохицуулалтыг хэрхэн тусгасан байдлыг харьцуулан үзэх нь.

Монгол улсын Эрүүгийн хуулийг шинэчилж байгаатай холбоотойгоор одоо

№	Үзүүлэлт	Эрүүгийн хууль	Гэмт хэргийн тухай хууль
Хуулийн хүрээнд			
1	Бүлэг	31 бүлэг	31 бүлэг
2	Зүйл	305 зүйл	267 зүйл
3	Заалт	685 заалт	509 заалт
4	Ялын төрөл	7 төрөлтэй - Торгох - Тодорхой албан тушаал эрхлэх, үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасах - Эд хөрөнгө хураах - Албадан ажил хийлгэх - Баривчлах - Хорих - Цаазаар авах	4 төрөлтэй - Торгох - Нийтэд тустай ажил хийлгэх - Эрх чөлөө хязгаарлах - Хорих
Торгох ялын хүрээнд			
5	Ялын нэр	Торгох	Торгох
6	Торгох ял оногдуулахаар заасан зүйл	151 зүйл	Байхгүй
7	Торгох ял оногдуулахаар заасан заалт	212 заалт	Байхгүй
8	Тодорхойлолт	Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд шүүхээс мөнгөн төлөөс оногдуулахыг торгох ял гэнэ.	Гэмт хэргийн тухай хуулийн тусгай ангид заасан хэмжээний дотор, шүүхээс ялтанд мөнгөн төлбөр оногдуулахыг торгох ял гэнэ.
9	Оногдуулах хэмжээ	Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг таваас таван зуу дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээгээр /702,000 – 70,200,000Т/	Тавин мянган төгрөгөөс тавин сая хүртэл төгрөгөөр /50,000 – 50,000,000Т/
10	Өөр төрлийн ялаар солих	Хорих /торгох ялын хэмжээнээс хамааран гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ялаар солино/	Хорих /торгох ялын хорин мянган төгрөгийг хорих ялын нэг өдөртэй дүйцүүлэн солино/
11	Торгууль төлөх хугацааг хойшлуулах	6 сар хүртэл хугацаагаар сунгаж болно	2 жил хүртэл хугацаанд хэсэгчилэн төлөхөөр сунгаж болно

сургууль харьяалах агентлаг анхаарч ажиллах

б/ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн чиглэлээр судалгаа шинжилгээний ажил хийж буй магистрант, докторантын судалгааны ажлын сэдэв сонголт, томъёололыг тухайн ажиллагааны шийдлийг тогтооход чиглүүлэх

в/ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн чиглэлээр хийгдэж буй эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох чиглэлээр хийгдэж буй судалгааны ажлыг тодорхой судалгаа, шинжилгээний материалын үндсэн дээр хийгдэх шаардлагтай байна. Тухайлбал: ШШГЕГ дээр зохион байгуулагдаж буй хуулийн төсөл боловсруулах ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа нь тодорхой судалгаа хийгдэлгүй, үндсэн материаллаг хууль тогтоомжийг судлаагүй, эрх зүйг бүтээх онолын тулгуур асуудлыг орхигдуулах зэрэг хандлага багагүй ажиглагдаж байна.

ЛОНДОН БА ЕВРОПЫН УДААН ХУГАЦААНЫ ЭСРЭГ ТЭСРЭГ БАЙР СУУРЬ: ЯЛТНУУД⁵ СОНГУУЛИЙН ЭРХ ЭДЛЭХ ҮҮ?

Хүний эрхийн Европын шүүхээс Их британий харилцаанд тогтоосон хугацаа дуусах дөхлөө. Энэ хугацааны дотор Нэгдсэн хаант улс ялтны сонгуульд оролцох эсэх асуудлыг шийдвэрлэх ёстой. Шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь өөрийн орны парламентын хараат бус байдалд тулгуурлан Лондон Европын шаардлагуудыг мөрдөхөөс эрс татгалзаж ирсэн юм.

Энэхүү эсрэг тэсрэг байр суурь долоон жилийн турш үргэлжилж байна. Хүний эрхийн Европын шүүх болон Лондон

хоорондын энэ асуудлаарх санал зөрөлдөөний гал унтраагүй. Магадгүй энэ гал унтрах биш, харин улам дүрэлзэж байна. Санал зөрөлдөөний үндсэн асуудал нь “Ард түмний төлөөллийн тухай” 1983 оны британий хуулиар ялтны сонгуульд орох эрхийг шууд хориглосон явдал юм. Гэвч 2005 онд Хүний эрхийн Европын шүүх энэ асуудлаар шийдвэр гаргаж: “хорих ял эдлэх хугацааны үргэлжлэл, гэмт хэргийн шинж чанарыг тооцон үзэлгүй” Лондон бүх ялтны санал өгөх эрхийг хассан үйлдэл нь хүний эрхийн Европын конвенцыг зөрчиж байна.

⁵ Энэхүү нийтлэлд “ялтан” хэмээх нэр томъёонд хорих ял эдэлж хоригдлыг хамруулсан

Энэ шийдвэр цаашид ч Хүний эрхийн Европын шүүхийн түүнтэй адил төстэй хэд хэдэн шийдвэрээр баталгаажсан. Тухайлбал: Хүний эрхийн Европын шүүхээс 2010 оны 04 дүгээр сард Австри улсын, 2011 онд дахин Их британий, 2012 оны 05 дугаар сард Итали улсын харьцаанд тус тус ийм шийдвэр гарсан.

Гэсэн хэдий ч Лондон долоон жилийн турш Хүний эрхийн Европын шүүхийн шийдвэрийг биелүүлээгүй л байна. Европын холбооны Сайд нарын Хороо 2009 онд энэ асуудлаар сэтгэл хангалуун бус байгаагаа илэрхийлсэн боловч Нэгдсэн хаант улс ялтны санал хураалт-сонгуульд оролцох эрхэд тавьсан хоригыг баталгаажуулсан Нийтийн танхимын 2011 оны 02 дугаар сарын шийдвэр гарах хүртэл өөрийн байр суурин дээрээ зогссоор байсан.

Гэвч шүүхийн үзэж байгаагаар Хүний эрхийн Европын шүүхэд хандах Британий үл итгэл энэ удаад шинэ шатанд шилжиж байна. Учир нь Хүний эрхийн Европын шүүхээс Британид улс орныхоо хэмжээнд дээрх шийдвэрийг 11 дүгээр сарын 23-наас өмнө биелүүлэх хугацаа тогтоож өгсөнтэй зэрэгцэн консерватив намын хэсэг гишүүдийн шахалт нөлөөллөөр Дэвид Кэмероны Засгийн газар ойрын өдрүүдэд парламентад өөрийн хуулийн төслийг өргөн мэдүүлэхээр төлөвлөж байна. Депутатуудын хувьд гурван боломж байна. Энэ нь: ялтны сонгуульд оролцох явдалд дахин хориг тавих; 6 сараас илүүгүй хорих ялтай ялтны сонгуульд санал өгөх эрхийг зөвшөөрөх, эсвэл энэ эрхийг 4-өөс илүүгүй жилийн хорих ялтай ялтнуудад олгох.

Кэмерон: “Үйл явдал хор шарыг минь хөдөлгөж байна”

Хүний эрхийн Европын шүүхийн шийдвэрийг амьдралд хэрэгжүүлэхэд

чиглэгдсэн алхамыг Засгийн газраас хийж байгаа дүр үзүүлж буй боловч ялтнуудын санал хураалтад оролцох эрх бодит байдалд хэрэгжихэд бага боломж үлдсэн. Консерватив намд гишүүдийн ихэнх нь харъяалалтай британий парламент ялтны санал өгөх эрхийн эсрэг шийдвэр гаргах нь ойлгомжтой ба үүнд хэнч эргэлзэхгүй. Гэхдээ эсрэг шийдвэр гарлаа гэхэд парламентын гишүүдийн хувьд 6 сараас илүүгүй хорих ялтай ялтнуудад л сонгуулийн эрх олгох явдлыг зөвшөөрөх магадлал бий. Энэ тохиолдолд Хүний эрхийн Европын шүүхээс 4-өөс илүүгүй жилийн хорих ялтай ялтнуудын санал өгөх эрхийг баталгаажуулахыг шаардах болов уу? Ялтны сонгууль (санал хураалт)-д оролцох эрхэд “бүрэн, ялгамжгүйгээр” хориг тавих нь хүний эрхийн зөрчил мөн.

Олон жилийн өмнө батлагдан хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хуулийг дахин хянаж үзэх нь Лондоны хувьд хэвшмэл-зохистой үзэгдэл биш. Английн ерөнхий сайд Дэвид Кэмерон: “Хүний эрхийн Европын шүүхээс 2011 оны 2 дугаар сард Их британид хандан шоронд байгаа хэнд боловч сонгууль (санал хураалт)-д оролцох эрхийг олгох үүрэгтэй хэмээн дахин шийдвэр гаргасан нь миний гайхширалыг төрүүлж байна хэмээн” цухалдангуй мэдэгдэж байсан. 2012 оны 10 дугаар сард Британий кабинетын тэргүүн дахин “төрийн удирдлагад энэ Засгийн газар байгаа үед ялтнуудад санал өгөх эрх олгогдохгүй нь дэлхий нийтэд тодорхой байх ёстой” гэж зарласан.

Парламентын хараат бус байдал

“Ялтнуудад санал өгөх эрх олгохыг би хувьдаа эсэргүүцдэг хэмээн” урьд нь мэдэгдэж байсан Британий хууль зүйн сайд Крис Грейлинг парламентын танхимуудын өмнө 11 дүгээр сарын 22-нд үг хэлэхдээ

дахин парламентын хараат бус байдлыг гэрчилсэн. “Хуулийг дээдлэх үзлийг хангах үүрэгтээ би бүрэн ухамсар, хариуцлагатайгаар хандаж байна” гэж тэрээр мэдэгдсэн. – Парламент хараат бус хэвээрээ үлдэх ёстой ба “Хүний эрхийн баримт бичиг”⁶ энэхүү факт (баримт-үйл ажиллагаа)-ыг хүлээн зөвшөөрдөг. Гэхдээ тэрээр мэдэгдлийнхээ өмнө “Хүний эрхийн Европын шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхээс татгалзах нь улс төрийн ямар нэгэн сөрөг үр дагаваргүй үлдэхгүй” хэмээн тэмдэглэж байсан.

Лейборист зүүний жигүүрийн депутат Пол Фелинний үзлийг “The Guardian” сонин иш татсанаар “яльгүй шалтагаар” Хүний эрхийн Европын шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхээс татгалзах нь бусад орнуудыг ялтнуудтай хатуу ширүүн хандахыг нээлттэйгээр уриалж буй хэрэг болж магадгүй.

Засгийн газрыг зөвшилцөлд хүрэхийг “баруун” жигүүрийн төлөөлөл болсон зарим депутатууд уриалсан ба энэхүү байр сууриа тэд: “Хүний эрхийн Европын шүүхийн шийдвэрийг дагаж мөрдөхөөс татгалзсан тохиолдолд дэлхийн 2-р дайн дууссанаар аажмаар хөгжин төлөвшиж ирсэн хүний эрхүүдэд хандах хандлага-итгэл найдварт сэв суулгасан үйлдэл болно” гэж илэрхийлсэн. Гэвч консерватив үзэлтнүүд парламентын чуулганы хуралдаануудын үеэр дээрх асуудлаар сэтгэл зовинож байгаагаа мэдэгдээгүй юм.

“Нэгдсэн хаант улс миний бодлоор хүний эрхийг зөрчиж байна” хэмээн Европын холбооны хүний эрхийн комиссар Нильс Муйжниекс ВВС телевиз-радиоогын корпарацид мэдэгдсэн. Нэгдсэн хаант улс

Европын холбоог (2012 оны эхээр) тэргүүлэх хугацаандаа (Хүний эрхийн Европын шүүхээс энэ асуудлаар гаргасан шийдвэрийг) шүүхэд дээрх хэргүүдийг дахин авч хэлэлцэхийн эсрэг хатуу байр суурьтайгаа илэрхийлж байсан.

Өнөө үед британий 2500 гаруй ялтнууд тэдний санал өгөх эрхийн хэрэгжилттэй холбогдсон нэхэмжлэл бүхий Хүний эрхийн Европын шүүхийн шийдвэрийг хүлээсээр байна. Ойрын хугацаанд Европын холбооны бусад орнуудын адилаар Их британи ялтнуудын дээрх эрхийг хүлээн зөвшөөрч хэрэгжүүлнэ гэдэгт найдаж байна.

Европын орнуудад хоригдлууд хэрхэн санал өгдөг вэ?

Герман, Норвег, Португальд төрийн буюу ардчилсан дэг журмын эсрэг гэмт хэргийн төлөө ял эдлэж буй ялтнууд л зөвхөн сонгуульд оролцох эрхээ алддаг.

Францад 5-аас бага жилийн хорих ялтай ялтнууд л сонгуульд оролцох эрх эдэлдэг. 5-аас дээш жилийн хорих ялтай ялтнууд шүүхээс ноогдуулсан хорих ялын талаас илүүгүй хувийг эдэлсэний дараа сонгох эрх эдэлдэг. Харин авилга, төсвийн хөрөнгийг хулгайлсан, ашиглан шамшигдуулсан, нийтийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэгч хүмүүсийг заналхийлсэний учир ял эдлэж буй ялтны санал өгөх эрх бүрэн хасагдсан байдаг.

Итали, Грекэд ялтны санал өгөх эрх нь үйлдсэн гэмт хэргийн хүнд хөнгөнөөс шалтгаалдаг. Бүх насаараа хорих ялтай ялтнууд энэ эрхээ автоматаар алддаг.

Энэхүү нийтлэлийг ОХУ-ын Эрүүгийн ял эдлүүлэх Холбооны албаны “Гэмт хэрэг ба ял шийтгэл” сэтгүүлийн 2013 оны 02-р дугаараас ХСИС-ийн ШШГС-ийн ахлах багш Н.Батдорж бэлтгэв.

⁶ Акт о правах человека

ПЬЕР БОТТОНЫ САНАЛ БОЛГОЖ БУЙ ТӨМӨР САРААЛЖГҮЙ ХОРИХ ГАЗАР

Пьер Боттон 20 сар хоригдох хугацаандаа шоронгын /цаашид “хорих газар” гэх/ шинэ төслийг боловсруулан түүнийг Юра департамент /засаг захиргааны нэгж/-ын Сен-Жюльен-сюр-Сюран хэмээх жижигхэн хотод байгуулах санал тавьжээ. Хэдийгээр энэхүү хотын оршин суугчдын 54 хувь нь санал хураалтад эсрэг санал¹ өгсөн боловч засаг захиргааны нэгжийн зөвлөл шийдвэртэй санал нийлэлгүй төслийг дэмжжээ. Үүний зэрэгцээ холгүй орших Лон-ле-Солнье хотод байрлах хорих байгууллагын алба хаагчид энэхүү “нээлттэй хэлбэрийн” хорихыг барихын эсрэг байр сууриа илэрхийлжээ.

Төмөр сараалжгүй хорих газар. Том биш модон байрнууд-10 м² талбай бүхий нилээдгүй тасалгаа /камер-өрөө/-тай. Алсад давхарласан төмөр торон хашаа. Ямар нэг харуулын цамхаг, сахилгын тусгаарлах өрөө байхгүй. Хорих газар 120 хоригдол-ялтанд зориулагдана. Тэд бүгд их бус буюу 5-аас илүүгүй жилийн хорих ялтай. Хүчингийн, хүчирхийллийн гэмт хэрэг үйлдэгчид энд байх ёсгүй.

Энэхүү туршилтын хорих газарт ялтан бүр чөлөөтэй явах /өөрийн өрөөг орхиж/ боломжтой. Хоршооны хувьцаа /үнэт цаас/-г зүй бусаар ашигласны төлөө өнгөрсөн зууны 90-ээд онд 600 хоног хорих газар ял

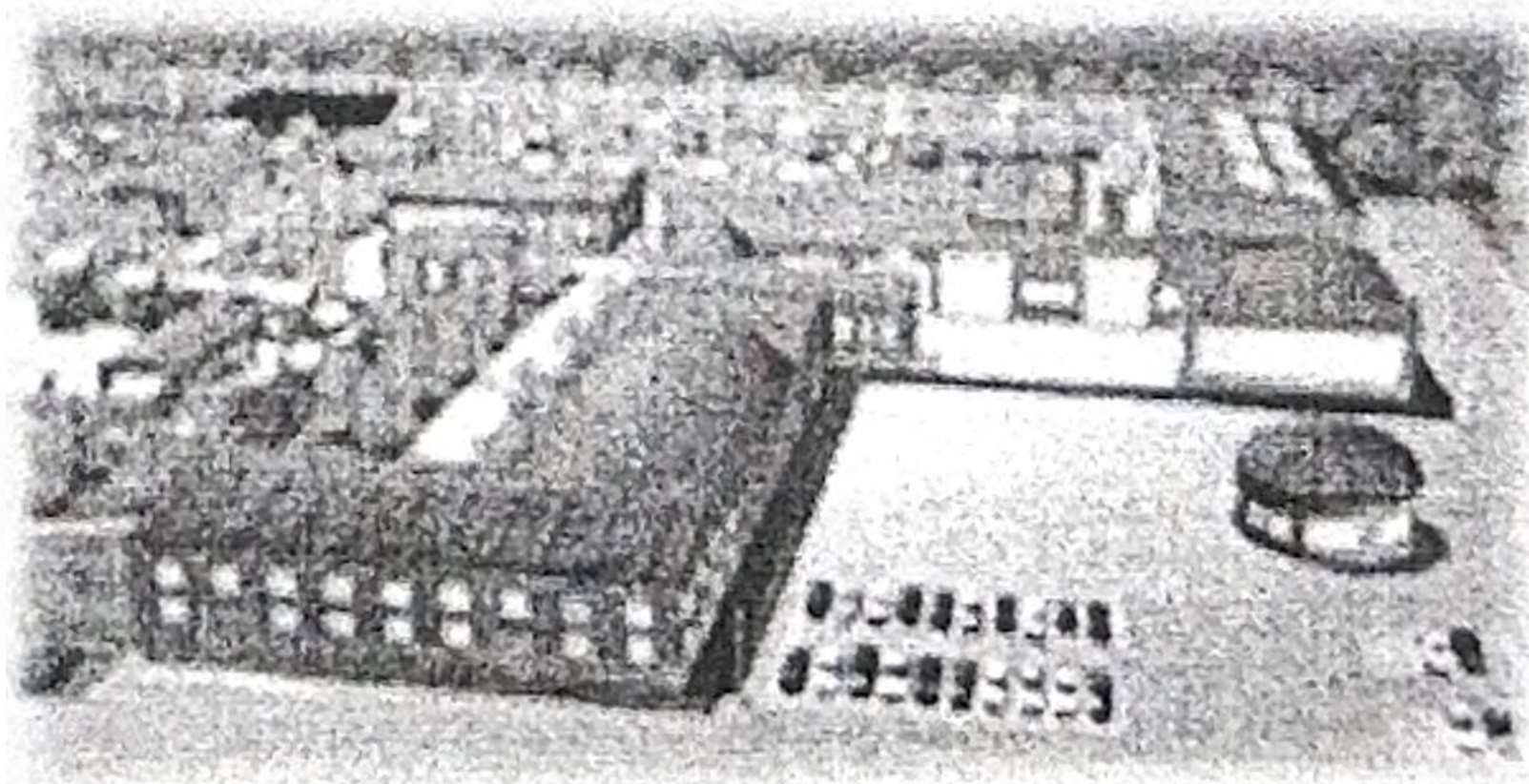

¹ Санал хураалтын дүн-шийдвэр зөвлөмжийн шинж чанартай байдаг тул

эдэлсэн аж ахуй эрхлэгч эр Ботттон хорих газрыг цаашид чухамхүү ингэж төсөөлж байна. Цагдан хорих болон хорих газар 20 сар суусан тэрээр сэтгэл зүйн хувьд бараг үхжээ. Харин суллагдсаныхаа дараа “Сэтгэл зүйн хорих газрууд²” нийгэмлэгийг байгуулан Францын хорих байгууллагуудын дүр төрхийг өөрчлөх хөдөлмөр тэмцлээ эхэлсэн юм.

Тахианы нэг өндөг хулгайлсан хүн ял эдлэснийхээ дараа үхэр хулгайлахгүй байлгахад хорих ял эдлүүлэхийн зорилго оршино.

Санал болгож буй хорих газартаа Пьер Боттон “Шарль-Рош” гэсэн нэр өгөх хүсэлтэй. Учир нь түүний амийг аварсан хорих байгууллагын харгалзагчийн нэр нь энэ болой. Маш их шаналал, гутрал байсан. Санал болгож буй хорих газар нь тосгонд байрлавал илүү зохимжтойн зэрэгцээ тэнд төрөл бүрийн талбай, мод ургамал, спорт заал, сургалтын анги танхим, номын сан, нийтэд зориулсан телевизийн өрөө байна. Энэ бүхэн хоригдол-ялтнуудыг өөрсдийн камерт тусгаарлагдахаас сэргийлэх зориулалттай. Ялтнууд хамтдаа амьдарч бие биетэйгээ харьцах, туслах нь илүү зохимжтой ба энэ нь тэднийг эрх чөлөөт амьдралд бэлтгэнэ. Пьер Боттоны санал болгож буй хорих газарт удаан хугацааны

² “Душевные тюрьмы” гэсэн үгийг орос хэлнээс ийнхүү орчуулсан.

уулзалт хийх нилээдгүй өрөө тасалгаа байна. Учир нь түүний үзлээр “ял шийтгэл эрх чөлөөг хасахаас бэлгийн эрх чөлөөг хасахгүй Боттон “удаан хугацааны уулзалтын өрөөнд орох 2 хаалга бий: нэг нь ялтан, нөгөө нь ар гэрийнхэн нь орж гарахад зориулагдана. Мөн уулзалтын өрөөнд сургуулилах-хичээллэх /талбай/ газар зайлшгүй байх шаардлагатай. Ял эдлэх хугацаанд надад энэ зүйл маш их үгүйлэгдэж байсан. Миний болон хэн нэгний хүүхдүүд торон тусгаарлагчийг харах, хорих газрын шуугианыг сонсох явдлыг би үнэхээр хүсээгүй. Учир нь энэ бүхэн хүүхдийг гайхшируулдаг” хэмээн ярьдаг.

Эрх чөлөөг хасахаас бус бэлгийн эрх чөлөөг хасахгүй

Энэхүү хорих газар-тосгоны гол шинэлэг санаа нь ялтны амьдрах өрөөтэй зэрэгцэн тэднээс төрөл бүрийн аж ахуйн “чөлөөт” захиалагчтай харилцаанд орж ажиллах боломжтой төвүүд байрлах явдал. Гол зорилго нь ялтнууд нийгэмд амжилттай дасан зохицоход тусална. “Ле Палас” парижийн театрын эзэн Азиз Вардар бол Пьер Боттонтой хамтран ялтныг нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч бизнесмэн нэгэн. Тэдний зорилго: “тахианы өндөг хулгайлсан хүн хорих газар ял эдлэсний дараа үхэр хулгайлахгүй байх” хэвшлийг (хүмүүжлийг) төлөвшүүлэх. Тэд мөн: “Идеал бол зорилготой байх, тодруулбал хэрвээ чи ямар нэгэн зүйлд суралцсан бол чи театрт ажил олох боломжтой. Мөн хорихоос гарсанаар чиний ирээдүй зөвхөн эхэлж байна”.

КОРСИКАНЫ ЗАГВАР

“Нээлттэй” хорих газрын энэхүү төслийг Хууль зүйн яам болон Мишель

Мерсье сайд хувьдаа дэмжсэн. Төсөлд дурдсанаар олон жилийн бус хорих ялтай, өөрийн шийтгэлийг шударгаар эдлэх хүсэлтэй ялтнуудад зориулсан хорих байгууллагад харуулын цамхагууд шаардлагагүй ба Боттоны энэ санал ирээдүйн хорих газрын загвар болох боломжтой. “Санал болгож буй нээлттэй хэлбэрийн хорих байгууллагад олон дэвшилтэт зүйлүүд бий хэмээн” Хорих газруудын ерөнхий захирагч Жан-Мари Деларю мэдэгджээ. Тэрээр мөн адил төстэй хэв маяг бүхий хорих байгууллага 20 жилийн турш Касабьяндын Корсик арал дээр байгаа тухай дурьджээ. Гэхдээ энэ хорих газар нь хүчингийн гэмт хэргийн төлөө удаан хугацаагаар хорих ял эдлэж буй ялтнуудад зориулагдсан. Энд ялтнууд хорих ялаа фермэрүүдэд мал өсгөн нээлттэй тэнгэрийн дор, бараг чөлөөтэй эдэлдэг. Жан-Мари Деларюгийн тодотгосноор хэн ч эндээс оргон зугтдаггүй.

Пьер Боттоны Сен-Жюльен-сюр-Сюран хотын оршин суугчдыг 2 хэсэгт хуваасан төслийн учир зүйн талаар Хорих байгууллагуудын ерөнхий захирагч нэмж хэлэхдээ: “Дахин нийгэмшүүлэх ажиллагаа зорилго нь болсон хорих газрыг байгуулах нь хариуцах хүнгүй хорих газар болон ялтнууд нь хорих газраас суллагдсанахаа дараа улам догшин хэрцгий болж нийгэмд аюул учруулдаг хорих газрын аж ахуйн байгууллагыг байгуулахаас бага аюултай” гэж тэмдэглэжээ.

Жан-Мари Деларю: Цоожтой хорих ангид зөвхөн аюултай гэмт хэрэгтнүүд л ял эдлэх ёстой. Зам дээр 2 удаа дарааллан хурд хэтрүүлсэн хүн түүнтэй зэрэгцэн амьдарч байгаа хүмүүст ямар нэгэн аюулыг бий болгохгүй.

Гэвч дээрх төсөл нь хорих байгууллагуудын захиргааны сэтгэл санааг тайван бус болгон зовоож байна. Хорих байгууллагуудын дарга нарын Үндэсний холбооны үндэсний нарийн бичгийн дарга, Нанта хотын хорих газрын дарга Борис Тарж тайлбарлахдаа: “Хорих газрыг байгуулах санаачлагыг хувь хүнд зөвшөөрсөн тэрхүү арга зүй нь л биднийг гайхшируулж байна”. Хорих байгууллагуудын алба хаагчдын үйлдвэрчний гол эвлэл /UFAP/ мөн 10 сая еврогоор босох туршилтын энэхүү хорих газрын эсрэг саналаа илэрхийлсэн.

ОХУ-ын Эрүүгийн ял эдлүүлэх Холбооны Албаны “Гэмт хэрэг ба ял шийтгэл” сэтгүүлийн 2013 оны №2 дугаараас ХСИС-ийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургуулийн захирал, хууль зүйн доктор, дэд профессор, хурандаа Н.Гантулга орчуулан бэлтгэв

ХСИС-ийн Шүүхийн гүйцэтгэлийн эрх зүйн тэнхмийн докторант, ШШГС-ийн шийдвэр процессийн эрхлэгч, хошууч Б.Алтангэрэл

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛ СУДЛАЛЫН ХӨГЖЛИЙН ЗАРИМ АСУУДАЛ

Нийтлэлийн агуулгын хүрээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалд ямар асуудал хамаарах, хөгжлийн чиг баримжааны талаар авч үзэхийг зорилоо. 2011 оноос хойшхи хугацаанд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн стратеги-тактик судлал зэрэг нэр томьёо гарч ирэн, түүнчлэн тухайн чиглэлийн магистр, доктор, удирдахуйн ухааны сургалтыг Хууль сахиулахын их сургуульд явуулах болсон, их сургуулийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн судлал төвийн бүтцийн нэгжийг бий болгон эрдэм шинжилгээ, судалгаа, сургалтын ажлыг явуулах болсон нь туйлын сайшаалтай ажил болсон гэж үздэг юм. Түүнчлэн тус их сургуульд Цагдаа судлал, Хил судлал, Гамшиг судлал, Шүүх шинжилгээ судлал зэрэг салбаруудаар эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил хийгдэж байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалыг зөвхөн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагааг судлах, тухайн салбар эрх зүйн судлах зүйл мэтээр ойлгох нь учир дутагдалтай юм.

Я.Цэвэл өөрийн бүтээлдээ Судлал гэдэг нэр томьёог Монгол хэлний утга зүйн хувьд шинжлэл, судлагаа; Судлах гэдэг нь 1. хянаж боловсруулах, хянаж шалгах, 2. сураглах,

